

**UNIVERZA V MARIBORU
EKONOMSKO - POSLOVNA FAKULTETA
MARIBOR**

DIPLOMSKO DELO

Gospodarske implikacije globalizacije visokošolskega izobraževanja

Študentka: Janja Ribaš
Naslov: Vegova 17, 1241 Kamnik
Številka indeksa: 82157733
Izredni študij
Program: univerzitetni
Študijska smer: denarništvo in finance
Mentor: dr. Vito Bobek, izr. prof.

Kamnik, junij 2004

PREDGOVOR

Vstop Slovenije v evropski prostor pomeni številne spremembe na raznih področjih, tudi v visokem šolstvu. Zavedamo se, da je treba oblikovati popolnejšo in daljnosežno Evropo, še zlasti pa okrepiti njene intelektualne, kulturne, socialne, znanstvene in tehnološke razsežnosti. Izobraževanje in sodelovanje v izobraževanju imata pri razvoju in krepitvi stabilnih, mirnih in demokratičnih družb vsesplošno priznan odločilen pomen.

V prvem delu naloge opisujem spremembe v družbi, ki se vse bolj oblikuje v družbo znanja, kjer je znanje najpomembnejši dejavnik spodbujanja proizvodnje in konkurenčnosti. Osnova trditev izhaja iz predpostavke, da je znanje glavi vir konkurenčne prednosti države in da imajo visokošolske institucije pomembno vlogo pri ustvarjanju gospodarske rasti in zaposlovanju kot temeljnemu pogoju blaginje prebivalstva.

Mnoge države so že spoznale, da imajo znatne ekonomske in izobrazbene koristi od univerz, kjer se šolajo bodoči diplomanti. V Avstraliji so izvozni prihodki od tujih študentov, ki študirajo na njihovih univerzah, višji od prihodkov od izvoza žita. Študentje potrošijo za svoj študij in zaradi njega znatna sredstva, ki nato z multiplikativnim učinkom vplivajo na celotno narodno gospodarstvo. Raziskovalci iz univerz izvajajo pomembne raziskave za gospodarstvo, univerze pa prispevajo družbi izobraženo delovno silo, ki ustvarjalno izkorišča svoje potencialne. Te učinke opisujem na primeru Velike Britanije, z analizo stroški – koristi pa prikazujem glavne skupine stroškov in koristi, ki se nanašajo na različnih udeležencev visokošolskega izobraževanja, tu izpostavljam visokošolske institucije in državo.

Namen moje diplomske naloge je, da poleg prikaza pomena visokega šolstva za izbrana gospodarstva, prikažem tudi, kakšni so trendi razvoja visokega šolstva v prihodnje in kako se oblikuje skupni evropski visokošolski prostor. S podpisom Bolonjske deklaracije je namreč tudi Slovenija pristopila k oblikovanju enotnega sistema visokega šolstva¹, «ki bo mednarodno konkurenčen, državljanom Evrope pa bo omogočil, da si pridobijo sposobnosti za spoprijemanje z izzivi novega tisočletja, mobilnost in zaposljivost». V deklaraciji je posebej poudarjeno, naj evropski visokošolski prostor postane bolj privlačen za študente iz drugih delov sveta, evropske institucije pa poziva, da se bolj odločno kot doslej vključijo v svetovno tekmo univerz za vpliv, prestiž in denar.

Konkurenca med izobraževalnimi institucijami se pogloblja, kar pomeni, da bodo le-te morale bolj razviti svojo ponudbo in jo prilagoditi potrebam študentov, ob močni podpori marketinga in z uporabo novih tehnologij in svežih načinov ponudbe programov. Cilj te naloge je, da povzame izsledke analize o globalnem marketingu v visokem šolstvu in nakaže ustrezne načine doseganja konkurenčne prednosti visokošolskih ustanov.

Konkurenčno prednost izobraževalne institucije gradijo s skrbno narejeno segmentacijo trga in premišljeno izdelano strategijo diferenciacije, ki poudarja najpomembnejše razločevalne

¹ Bolonjska deklaracija

prednosti institucije, kot so kvaliteta, finančna moč, velika ponudba raznovrstnih študijskih programov, strateške povezave s tujimi univerzami, itd.

KAZALO

1	UVOD	6
	1.1 Opredelitev področja in opis problema	6
	1.2 Namen, cilji in osnovne trditve	7
	1.3 Predpostavke in omejitve pri raziskavi	8
	1.4 Uporabljena metode v raziskovanju	9
2	DRUŽBA ZNANJA	10
	2.1 Naraščajoč pomen znanja	10
	2.2 Spremenjena narava visokega šolstva	11
3	MEDNARODNO IZOBRAŽEVANJE KOT IZVOZNA INDUSTRIJA	13
4	UČINKI VISOKOŠOLSКИH INSTITUCIJ NA GOSPODARSTVO V VB	14
5	FINANČNI UČINKI INTERNACIONALIZACIJE VISOKEGA ŠOLSTVA	18
	5.1 Stroški in prihodki od tujih študentov za institucije	20
	5.2 Stroški in prihodki od tujih študentov za narodno gospodarstvo	22
	5.2.1 Primer Nemčije in Velike Britanije	24
6	OBLIKOVANJE EVROPSKEGA VISOKOŠOLSKEGA PROSTORA	28
	6.1 Ukrepi za vzpostavitev skupnega visokošolskega prostora	28
	6.2 Bolonjska deklaracija	29
	6.3 Program Socrates - Erasmus	30
	6.4 Uresničevanje načel Bolonjske deklaracije v Sloveniji	32
7	TRENDI V RAZVOJU VISOKOŠOLSKEGA PROSTORA	37
	7.1 Vseživljenjsko učenje	37
	7.2 Uporaba sodobnih informacijskih tehnologij	39
	7.3 Izobraževanje na daljavo	40
8	DOSEGANJE KONKURENČNIH PREDNOSTI V MEDNARODNEM IZOBRAŽEVANJU	42
	8.1. Proučitev okolja in lastnih virov	42
	8.2 Doseganje konkurenčnih prednosti	45
	8.2.1 Pomen kvalitete	45
	8.3 Strategija diferenciacije	47
	8.4 Promocija	49
9	SKLEP	51
10	POVZETEK	52

SEZNAM LITERATURE	54
SEZNAM VIROV	55
SEZNAM TABEL	56
SEZNAM SLIK	56

1 UVOD

1.1 Opredelitev področja in opis problema

Proces globalizacije prinaša spremembe celotni skupnosti na vseh področjih življenja.

Znanost in tehnološki razvoj, posebno razvoj komunikacij, pospešuje mednarodno povezovanje in sodelovanje, prav tako pa tudi pospešuje mednarodno konkurenco. Da se bo družba lahko uspešno prilagodila novim razmeram, obenem pa izboljšala svoj socialno ekonomski standard, se je potrebno zavedati, da je znanje glavni vir bogastva naroda.

Izobraževanje in usposabljanje odločilno prispevata h gospodarski rasti, inovativnosti, trajnostni zaposljivosti ter socialni vključenosti.

Pomen izobraževanja ni samo v tem, da usposablja za poklicno pot, ampak prispeva tudi k osebnostnemu razvoju, kar omogoča boljše življenje in aktivno državljanstvo v demokratičnih družbah, kjer spoštujejo kulturno in jezikovno raznolikost.

Izobraževanje in usposabljanje imata pomembno vlogo tudi pri krepitvi socialne vključenosti, saj preprečujeta diskriminacijo, izključenost, rasizem in sovraštvo do tujcev, kar spodbuja temeljne vrednote, kot sta strpnost ter spoštovanje človekovih pravic.

Visoko šolstvo v Evropi se sooča z novim okoljem, ki je posledica globalizacije, novih komunikacij, naraščajoče konkurence in povečane komercializacije. Vzpostavitev povezovalnega in odprtega evropskega prostora izobraževanja in usposabljanja bo v času znanja in v svetu globalizacije ključnega pomena za prihodnost Evrope ter njenih državljanov.

V svoji diplomski nalogi bom opisala spremembe, katerim je podvrženo visokošolsko izobraževanje danes in izzive, ki jih pred državo in visokošolske institucije postavlja nov čas.

1.2 Namen, cilji in osnovne trditve

Namen

Rast in razvoj sta v družbi znanja odvisna od proizvodnje novega znanja, prenosa le-tega skozi izobraževanje, od njegovega razširjanja preko informacijske in komunikacijske tehnologije in od uporabe znanja v industrijskih procesih in storitvah. Univerze² pri vsem tem sodelujejo, tako z raziskavami in izobraževanjem kot tudi z sodelovanjem z industrijo in ostalim okoljem, v katerem delujejo.

² Termin Univerza označuje vse visokošolske institucije, tudi visoke strokovne šole.

Evropa potrebuje odlične univerze, če želi v nastajajoči družbi znanja doseči cilj, ki si ga je zastavila v Lizboni³: »postati najbolj konkurenčno in dinamično na znanju utemeljeno gospodarstvo sveta, sposobno za trajnostno ekonomsko rast z več in boljšimi službami ter z večjo družbeno kohezivnostjo«.

K uresničevanju tega cilja so pristopile evropske univerze, ki od leta 1999 (od podpisa Bolonjske deklaracije) izgrajujejo evropski visokošolski prostor, ki bo omogočil mobilnost in zaposlovanje državljanov ter prispeval k vesplošnemu razvoju celine. V tem procesu sodeluje tudi Republika Slovenija.

Namen pričujočega dela je prikazati smeri razvoja visokega šolstva danes in ustrezne načine reagiranja na novo stvarnost.

Cilji

Visokošolski sektor pomembno vpliva na narodno gospodarstvo: z izobraževanjem delovne sile in aplikacijo lastnih raziskav spodbuja gospodarsko rast; preko potrošnje študentov ustvarja znatne prihodke in posredno vpliva na nova delovna mesta; visokošolske institucije so tudi same velik delodajalec. Prav zaradi različnih pozitivnih neposrednih in posrednih učinkov na narodno gospodarstvo pa se morajo visokošolske institucije, ki želijo ostati konkurenčne v današnjem svetu, prilagoditi porajajočim novim trendom. Naraščajoči stroški študija (tako za državo kot za posameznike) več ponudnikov, nova ponudba in nove potrebe okolja so razlog za odgovornejše in bolj komercialno ravnanje visokošolskih institucij.

Tako sem si za osnovni cilj tega diplomskega dela izbrala, da s prikazom narodnogospodarskih učinkov, ki jih prinaša visoko šolstvo v Veliki Britaniji (kot evropsko državo z največjim številom tujih študentov) in Nemčiji, opozorim na pomen visokega šolstva. Prikazati želim tudi porajajoče trende v visokem šolstvu in rešitve, kako ostati še naprej konkurenčen.

Osnovne trditve

Globalizacija sili države in podjetja k tekmovanju; znanje je pomembna prednost v tekmi za gospodarsko rastjo; informacijska in komunikacijska revolucija je pomembno spremenila zmožnost shranjevanja, uporabe in prenašanja informacij. Manj razvite države imajo velike možnosti, da zmanjšajo zaostanek za razvitimi državami. To že uspeva vzhodno azijskim državam s pridobivanjem in uporabo novega znanja. Visokošolske institucije imajo odločilno vlogo pri ustvarjanju in prenosu znanja ter usposabljanju izobražene delovne sile, tako vodstvenega kadra v podjetjih kot političnih voditeljev. Prav tako raziskovalno razvojni oddelki na univerzah nudijo tehnično podporo in razvijajo nove izdelke tako za podjetja kot za javni sektor.

³ Evropski svet, Lizbona, 2000.

Univerze se bodo morale približati potrebam študentov. Vedno več ameriških on-line univerz ponuja svoje storitve v drugih državah. V Aziji in vzhodni Evropi je množica študijskih programov, ki jih ponujajo izpostave tujih univerz, predvsem avstralskih in angleških. Prav zaradi sodobnih informacijskih poti lahko tuja univerza odpre svojo izpostavo kjer koli na svetu in tako resno tekmuje z nacionalno univerzo na njenem ozemlju. Pojav teh novih konkurenčnih oblik bo verjetno spremenil kriterije in mehanizme zagotavljanja kvalitete. Univerze bodo morale spremeniti način vodenja in metode dela. Nujno je preoblikovanje tradicionalnih disciplin v skladu z novimi področji znanosti: molekularna biologija, biotehnologija, znanost o novih in naprednih materialih, mikroelektronika, informacijski sistemi, inteligentni sistemi, neurologija, robotika, okoljska problematika. Univerza se mora bolj povezovati z okoljem, postati bolj diferenciran sistem, in sicer s ponudbo visokošolskega izobraževanja na inštitucijah, ki so lahko javne ali zasebne, velike ali male, univerzitetne ali neuniverzitetne, naravoslovne ali tehnične, raziskovalni inštituti ali inštituti, ki se financirajo s šolninami. Okrepiti je potrebno finančno stabilnost terciarnega izobraževanja, s čimer so mišljeni alternativni viri financiranja in bolj učinkovita prerazporeditev virov.

Osnova trditev izhaja iz predpostavke, da je znanje glavni vir konkurenčne prednosti države in da imajo visokošolske institucije pomembno vlogo pri ustvarjanju gospodarske rasti in zaposlovanju kot temeljnemu pogoju blaginje prebivalstva.

V prihajajoči ekonomiji znanja bodo zmagovale države in podjetja, ki bodo sposobna pridobiti, razviti in zadržati najboljše kadre.

1.3 Predpostavke in omejitve raziskave

Predpostavke

Ker pri raziskovanju ekonomske stvarnosti nikoli ne moremo zajeti vseh dejstev in vplivov, se zatekamo k predpostavkam, ki omogočajo poenostavitve. Najbolj znana predpostavka v ekonomskih raziskavah je predpostavka »ceteris paribus«, ki pomeni »vse drugo je nespremenjeno«. Uporaba te predpostavke nam omogoča, da se pri proučevanju določenega pojava ali zakonitosti osredotočimo le na pojav sam, ne pa tudi na druge vzporedne vplive, ki so sicer prisotni, niso pa predmet našega proučevanja v konkretnem primeru.

Ker sem si pri sestavi diplomske naloge pomagala z viri domače in predvsem tuje literature, predpostavljam, da so le-ti natančni in ustrezni.

Omejitve

Izobraževanje se deli na štiri ravni: osnovnošolsko, srednješolsko, visokošolsko in izobraževanje odraslih. V diplomski nalogi se omejujem na visokošolsko izobraževanje.

Diplomsko delo je bilo narejeno na podlagi znanja, ki je bilo pridobljeno v procesu izobraževanja na Ekonomsko – poslovni fakulteti. Pri sestavi diplomskega dela sem si pomagala z uporabo domače in tuje literature, raznih zakonskih predpisov in tolmačenj, časopisov in revij ter informacij z interneta. Ker domače strokovne literature o managementu v visokem šolstvu ni veliko, sem se opirala predvsem na tuje vire.

1.4 Uporabljene metode raziskovanja

Zaradi pomena visokošolskega izobraževanja za nacionalno gospodarstvo moramo le-to obravnavati z makroekonomskega stališča. Celotno raziskavo lahko opredelimo kot dinamično, saj proučuje proces nastajanja in širjenja sprememb.

Pri izdelavi naloge sem kot metodo raziskovanja uporabila deskriptivni pristop:

- z metodo deskripcije, ko sem opisovala pomen visokošolskega izobraževanja v družbi znanja;
- z metodo kompilacije pri opisovanju izzivov, ki stojijo pred visokošolskimi ustanovami in z načini prilagajanja na nove zahteve in s tem povečevanjem svoje konkurenčne prednosti.

2 DRUŽBA ZNANJA⁴

Znanje postaja vse bolj pomemben dejavnik spodbujanja proizvodnje in konkurenčnosti nacionalnega gospodarstva, povečevanje vlaganj v znanje in človekov razvoj pa je nuja za prehod v na znanju temelječo družbo, zmanjševanje sedanjih in preprečevanje bodočih problemov na trgu dela, zagotavljanje pogojev za večjo kakovost življenja vseh, tudi ranljivejših družbenih skupin, socialne pravičnosti in povezanosti.

Za družbo, temelječo na znanju, je značilno medsebojna povezanost treh dimenzij (ILO 2000, 55):

- a) Informacijske in komunikacijske tehnologije;
(Kroženje podatkov in informacij je z razvojem omrežij vedno boljše. Te tehnologije spreminjajo naravo mnogih aktivnosti in poklicev, ki postajajo vse bolj odvisni od procesiranja podatkov).
- b) Izobraževanja in človeškega kapitala;
(Za podjetja v družbi znanja sta sposobnost in izobrazba zaposlenih najpomembnejša prednost).
- c) Ustvarjanja in inovacij;
(Znanje (raziskave, razvoj) je postalo samostojno tržno blago oz. tvori glavnino proizvoda ali storitve).

Oblikovanje Evrope znanja je postalo od Lizbonskega sveta v marcu 2000 za Evropsko unijo glavni cilj, saj bo le taka Evropa lahko dovolj konkurenčna ostalemu svetu. Lizbonska deklaracija poziva vse udeležence k sodelovanju. Tudi univerze imajo pomembno vlogo, saj z opravljanjem dveh glavnih dejavnosti, s poučevanjem in raziskavami, prispevajo h konkurenčnosti gospodarstva, regionalnemu in družbenemu razvoju.

Pomembno pa je poudariti, da se bodo tiste univerze, ki ne bodo sodelovale z okoljem, tako na gospodarskem, socialnem kot kulturnem področju, kmalu znašle na obrobju dogajanja.

2.1 Naraščajoč pomen znanja⁵

Organizacija OECD je ocenila, da v najbolj razvitih državah preko 50 odstotkov bruto družbenega produkta ustvarijo v sektorjih z visoko izobraženim kadrom, kjer se odpira tudi največ zaposlitev. Sektor, kjer ima več kot 40 odstotkov zaposlenih visoko izobrazbo⁶, je v 11-ih od 15-ih držav članic EU, največ prispeval k splošni rasti zaposlitev, medtem ko je sektor, kjer imajo zaposleni najnižjo izobrazbo, prispeval najmanj.

⁴ Europe of Knowledge; izraz, ki je v uporabi zlasti po Lizbonskem zasedanju Evropskega sveta.

⁵ Povzeto po (ILO, Employment in Europe, 2000)

⁶ Sektorji, ki imajo največ visoko izobraženega kadra, so; Informacijska in komunikacijska tehnologija, raziskave in razvoj, Proizvodnja računalniške in pisarniške opreme, Rekreativna in kultura, Zdravstvo in sociala.

Povpraševanje po visoko izobraženih kadrih se bo povečevalo, saj se uporaba nove zahtevnejše tehnologije širi, prednost pri zaposlovanju pa bodo imeli tisti, ki bodo sposobni uporabljati to tehnologijo in ki bodo dovolj inventivni pri samem delu. V družbi, temelječi na znanju, se bodo morali zaposleni znati prilagajati spreminjajočemu se delovnemu okolju.

2.2 Spremenjena narava visokega šolstva

Osrednjo vlogo pri oblikovanju Evrope znanja imajo univerze: povprečno 34 odstotkov raziskovalcev v Evropi je zaposlenih na univerzah (26% v Nemčiji, 55% v Španiji, preko 70% v Grčiji). 80% temeljnih raziskav v Evropi je bilo opravljenih na univerzah.

Univerze izobražujejo vedno več študentov, ki pridobivajo vedno višjo izobrazbo in tako prispevajo k povečevanju konkurenčnosti evropskega gospodarstva; tretjina Evropejcev dela v visoko zahtevnih poklicih (knowledge intensive sectors, npr. na Danskem in Švedskem preko 40%), kar predstavlja kar polovico vseh novo nastalih zaposlitev v obdobju 1999 in 2000.

Univerze prispevajo k izboljšanju izobrazbene strukture prebivalstva; 20% Evropejcev v starosti od 35 do 39 let ima visoko stopnjo izobrazbe, medtem ko ima tako izobrazbo le 12,5 % ljudi, starih od 55 do 59 let. Stopnja nezaposlenosti med tistimi, ki imajo visoko izobrazbo, je bila v letu 2001 3,9%, kar je tretjina tistih z nizko stopnjo izobrazbe.

Univerze se morajo danes pripraviti na temeljite spremembe, in sicer (COM 2003, 6-9):

1. Na povečano povpraševanje po visokošolskem izobraževanju.
Večina držav si je postavila cilj, da do leta 2010 poveča delež visoko izobražene delovne sile: Slovenija želi povečati delež zaposlenega prebivalstva z višjo, visoko oz. podiplomsko izobrazbo na 25% do leta 2005; drugi cilj je, da se bo v različne oblike terciarnega izobraževanja vpisalo 50% vsakokratne generacije (Svet za visoko šolstvo, Uresničevanje načel bolonjske deklaracije v Sloveniji, 2003).
2. Internacionalizacijo v raziskavah in izobraževanju.
Proces internacionalizacije pospešeno poteka tudi zaradi uporabe sodobne informacijske in komunikacijske tehnologije, posledica tega pa je povečana konkurenca. Konkurenca je prisotna tako med univerzami, kot med univerzami in drugimi institucijami (predvsem raziskovalni laboratoriji) ter zasebnimi izobraževalnimi ustanovami. Univerze dobijo vedno manj sredstev od države, kar pomeni, da si morajo prizadevati, da pridobijo in zadržijo najboljše študente. Evropske univerze privabijo manj študentov in raziskovalcev kot univerze v ZDA (leta 2000 450.000 študentov v Evropi in 540.000 v ZDA, kamor prihaja kar 40% študentov iz Japonske, Indije, Kitajske, Južne Koreje). V ZDA prihaja več podiplomskih študentov na študij matematike, informatike in tehničnih področij in po končanem študiju jih veliko tam tudi ostane. V Evropi je okolje študentom in raziskovalcem manj naklonjeno kot v ZDA in na Japonskem; izdajo le omejeno število delovnih dovoljenj, manjše so zaposlitvene priložnosti v inovativnih sektorjih, slabše je sodelovanje univerz z industrijo, manjše je število izdanih patentov.

3. Na poglobljeno in učinkovito sodelovanje med univerzami in industrijo.
Sodelovanje se mora okrepiti tako na nacionalni kot regionalni ravni, se usmeriti na inovacije, ustanavljanje podjetij, bolj splošno pa na prenos in širjenje znanja. Znanje mora prehajati z univerz v gospodarstvo in družbo. Možni način takega prenosa je izdajanje licenc za uporabo univerzitetne intelektualne lastnine ali pa »spin-off« in ustanavljanje podjetij. Širjenje znanja v gospodarstvo bo možno, če bodo univerze promovirale uspešne primere takega sodelovanja in če bodo bolj izkoriščale svoje znanje za tako sodelovanje ⁷ (CRE 1998, 11).
4. Povečevanje krajev, kjer nastaja znanje.
Visoko tehnološka podjetja se ustanovljajo v bližini najboljših univerz, saj je na ta način omogočeno boljše sodelovanje med njimi, predvsem v smislu opravljenih raziskav, ki jih podjetja finančno podprejo.
5. Pojav novih pričakovanj.
S pojavom družbe znanja se pojavljajo tudi nove potrebe po znanstveni in tehnični izobrazbi in vseživljenjskem učenju, večji povezanosti s svojim okoljem, s potrebo po vključenosti neakademikov (sponzorjev in javnosti) v upravljanje univerze.

⁷ Primer takega sodelovanja je mesto Kuopio (Finska), kjer je univerza glavni koordinator regijskih investicijskih programov, ki pri tem sodelujejo z raziskovalci z univerze, nudijo potrebno tehnično opremo in mednarodne stike, vzpostavljene na področju visoke tehnologije in medicinskih raziskav. Strategija je namenjena povečevanju lokalnega zaposlovanja in pomaga razvijati večjo raznovrstnost dejavnosti, ki je bila do sedaj le primarna.

3 MEDNARODNO IZOBRAŽEVANJE KOT IZVOZNA INDUSTRIJA⁸

Število študentov v mednarodnem izobraževanju je od leta 1950 do leta 1969 naraslo s 1.508 na 100 prebivalcev naraslo na 3.643 na 100 prebivalcev. Med leti 1960 in 1980 se je število študentov v zahodni Evropi več kot potrojilo.

Med leti 1960 in 1970 je bila v mednarodnih tokovih študentov povprečna letna rast 9%, v letih od 1970 do 1980 pa 6%. Med 1980 in 1990 se je rast upočasnila, vendar so mednarodni študentje še vedno predstavljali pomemben del mednarodne menjave.

Mogočni tokovi mednarodnih študentov vplivajo tako na državo, iz katere prihajajo študentje, kot na državo gostiteljico. Ti vplivi so ekonomski in socialni. Ekonomski vplivi so veliki, država gostiteljica uvršča prilive od mednarodnih študentov precej nad ostale tradicionalne vrste izvoza. Študij v tujini je mnogo dražji kot doma, vendar raziskave kažejo, da se veliki stroški, povezani s pridobitvijo tuje diplome, povrnejo s kasnejšo dobro zaposlitvijo.

Merjenje ekonomskih koristi mednarodnega izobraževanja je kompleksno. Direktni prihodki od tujih študentov v obliki šolnin, stroškov namestitve in izdatkov za gospodinjstvo so le manjši del celotnih koristi, vendar je dobiček od tujih študentov precejšen. Po ocenah za leto 1991 naj bi tuji študentje Kanadi prinesli 1.5 milijard C\$ in ustvarili prb. 19.000 delovnih mest. V Veliki Britaniji so tuji študentje v letih 1992-1993 angleško gospodarstvo obogatili za 716 milijonov £. Konec leta 1990 so v tej državi univerze in jezikovne šole ustvarile 2 milijardi £ izvoza. Leta 1995 je mednarodni trg z visokim šolstvom štel 27 milijard US\$.

V ZDA, ki je največja država gostiteljica tujih študentov, so univerze in kolidži v letu 1993 ustvarili trgovinski presežek v vrednosti 6 milijard US\$, kar je predstavljalo prb. 10% njihovega celotnega trgovinskega presežka s storitvami. Prihodki od namestitev, prehrane in ostalega dodatnega trošenja tujih študentov so bili 3,6 milijard US\$. Do leta 1996 je bil ameriški izvoz izobraževanja ocenjen na 7 milijard US\$ in s tem peti največji izvoznik v državi.

Vrednost prihodkov od izvoza izobraževanja v Avstraliji v letu 1995 je bila 1,9 milijard AUD oz. 9% celotnega izvoza storitev. Do konca leta 1990 je potrošnja tujih študentov v Avstraliji narasla na preko 5 milijard AUD letno. Tako so prihodki od izobraževanja za to državo večji od prihodkov od izvoza njihovega najpomembnejšega artikla, žita.

Sektor izobraževanja v Veliki Britaniji izkazuje letno 12,8 milijard £ (od tega so prihodki od izvoza 2,7 milijard £ letno bruto), zaposluje pa 1,4% celotne delovne sile.

⁸ Povzeto po Mazzarol in Soutar (2001, 4-9).

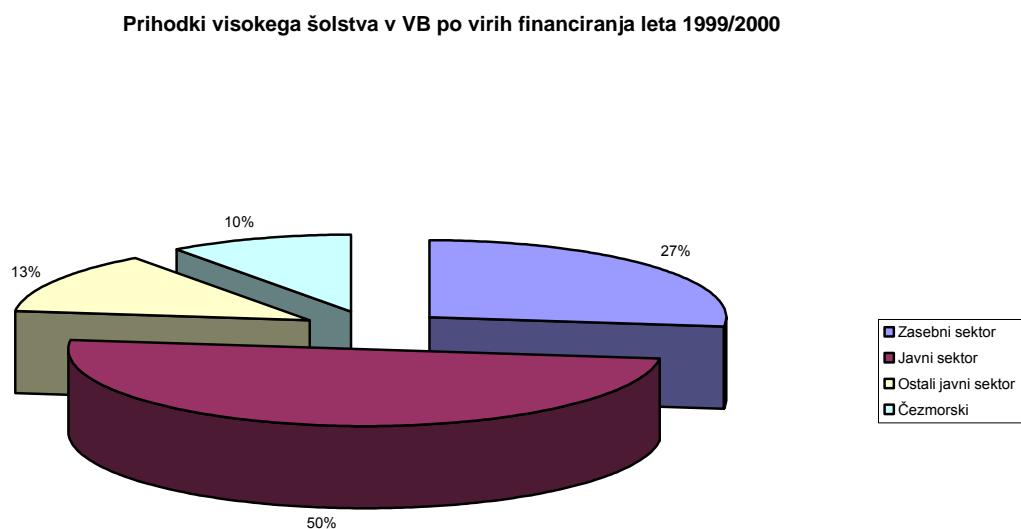
4 UČINKI VISOKOŠOLSКИH INSTITUCIJ NA GOSPODARSTVO V VELIKI BRITANIJ⁹

Raziskava vključuje 170 britanskih visokošolskih institucij v akademskem in fiskalnem letu 1999/2000. Podatki se nanašajo na domače in tuje študente ter njihove obiskovalce. Prikazani so glavni ekonomski kazalci za angleške visokošolske institucije: prihodki, stroški, zaposlenost in njihovi indirektni vplivi na gospodarstvo.

Prihodki visokošolskih institucij

V letu 1999/2000 so bili celotni prihodki 12,8 milijard £.
 Prihodki od javnega sektorja predstavljajo 63% vseh prihodkov.
 Prihodki od privatnega sektorja predstavljajo 27% prihodkov.
 Prihodki od tujih študentov predstavljajo 10% prihodkov.

Slika 1: Prihodki visokega šolstva v VB po virih financiranja leta 1999/2000

Vir: University of Strathclyde (2003, 12)

Od leta 1995 do leta 2000 je opazen padec prihodkov javnega sektorja in porast prihodkov od tujih študentov in zasebnega sektorja.

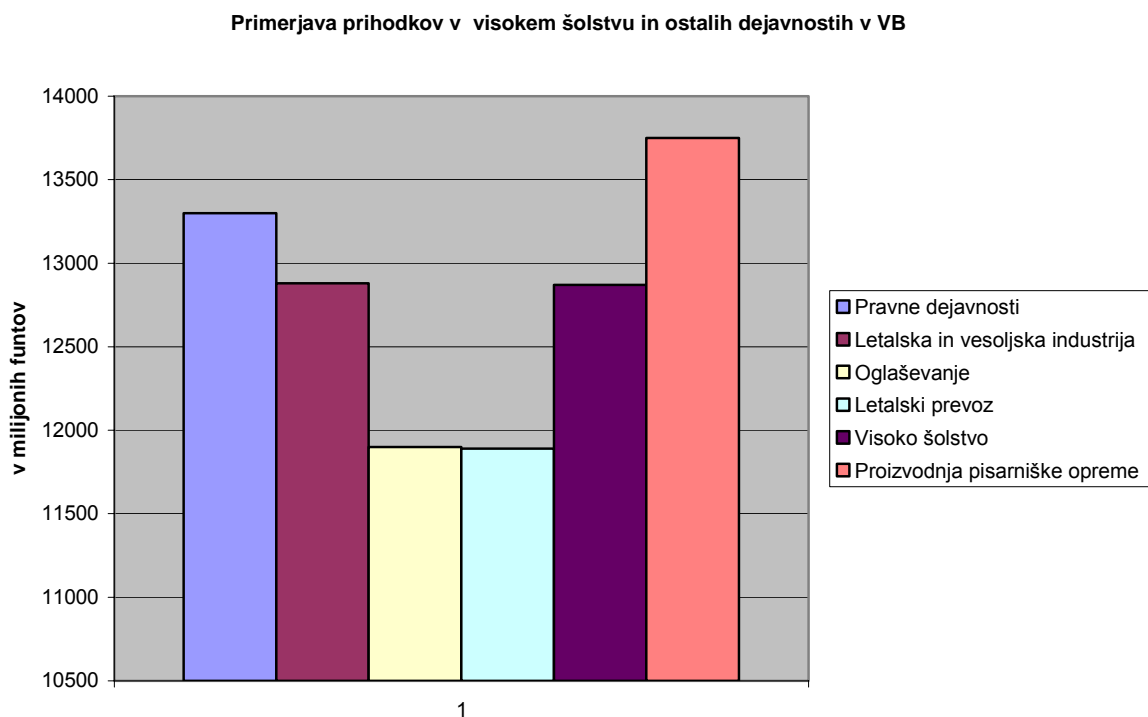
⁹ Poglavlje povzeto po University of Strathclyde (2003, 6 – 19).

Prihodki po namenu

- 79 % prihodkov je povezano s poučevanjem in raziskovalno dejavnostjo;
- 21 % ostalih prihodkov, od tega: namestitve in prehrana, prihodki od unovčenja intelektualnih pravic, opravljanje storitev za zunanje naročnike in prihodki od investicij.

Z 12,8 milijardami £ prihodka lahko britansko visoko šolstvo štejemo med pomembne sektorje. Leta 1998 je imelo podobne prihodke kot letalska in vesoljska industrija, višje prihodke kot letalski prevozniki, višje kot oglaševalci in nižje od prihodkov iz pravnih poslov in proizvajalcev pisarniške opreme.

Slika 2: Primerjava prihodkov v britanskem visokem šolstvu in ostalih dejavnostih

Vir: University of Strathclyde (2003, 13)

Stroški

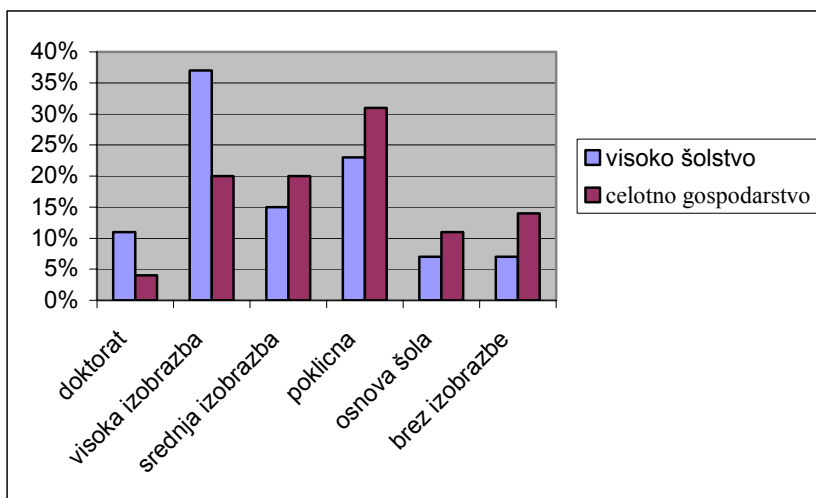
- V letu 1999/2000 so bili celotni stroški 12,7 milijard £, največji strošek je bil strošek delovne sile (58%)
- Stroški zaposlenih, povezani s tujimi študenti, so bili 1,3 milijard £ (to je 9,5% vseh prejemkov od tujih študentov).

Profil zaposlenih v britanskem visokem šolstvu

V letu 1999/2000 je bilo v britanskem visokem šolstvu 345.300 zaposlenih, kar je 1,4% vseh zaposlenih v Veliki Britaniji.

Ker sta glavni dejavnosti visokega šolstva poučevanje in raziskovanje, ni presenetljivo, da je največ zaposlenih v visokošolskih institucijah profesorjev in raziskovalcev, ki predstavljajo kar 40% vseh zaposlenih. Približno 22% je administrativnega osebja, 10% jih spada pod kategorijo management, 8,7% je zaposlenih laboratorijskih delavcev oz. asistentov.

Slika 3: Primerjava stopnje izobrazbe med zaposlenimi v visokem šolstvu in zaposlenimi v celotnem gospodarstvu v VB

Vir: University of Strathclyde (2003, 18)

Zaposleni v visokem šolstvu imajo višjo izobrazbo kot zaposleni v VB v celoti; velik razkorak je pri zaposlenih z višjo in visoko izobrazbo, saj je 37% vseh zaposlenih z visoko izobrazbo zaposlenih v visokem šolstvu. Zaposleni z doktoratom, teh je 11%, je največ v visokem šolstvu, v celotnem angleškem gospodarstvu ima le 3% vseh zaposlenih tako izobrazbo. Na nižjih nivojih izobrazbe ti razkoraki niso več tako veliki.

Multiplikativni učinek britanskega visokega šolstva na britansko gospodarstvo

Tabela 1: Povzročeni učinek dejavnosti britanskega visokega šolstva leta 1999/2000 na celotno gospodarstvo

	<i>Dejavnost visokega šolstva v mrd £</i>
<i>Celotni izdatki</i>	12,7
<i>Izdatki za blago in storitve</i>	11,3
<i>Direktni output</i>	12,7
<i>Multiplikativni output v ostalih sektorjih gospodarstva</i>	19,8
<i>Direktni in indirektni output</i>	32,5

Vir: University of Strathclyde (2003, 18)

Kot kaže tabela, je v letu 1999/2000 britansko visoko šolstvo potrošilo 12,7 milijard £, od tega je bilo za blago in storitve potrošeno 11,3 milijard £. To je povzročilo celotni output znotraj gospodarstva v višini 32,5 milijard £.

Multiplikativni učinek v angleškem visokem šolstvu je bil v letu 1999/2000 2.56, kar pomeni, da se je na vsak milijon, investiran v visoko šolstvo, obrnilo 1.56 £ milijonov v ostalih sektorjih gospodarstva.

5 FINANČNI UČINKI INTERNACIONALIZACIJE VISOKEGA ŠOLSTVA

Ekonomske vplive visokega šolstva na gospodarstvo bolj pozorno proučujejo zadnjih nekaj let, ko se državni proračuni za visoko šolstvo krčijo in je finančno poslovanje visokošolskih institucij pod stalno kontrolo javnosti. Mednarodni tokovi tujih študentov v in iz države postajajo pomembni za gospodarstvo. Internacionalizacija visokega šolstva ima številne ekonomske in finančne vplive za vsakega od udeležencev: za študente, akademsko osebje, institucije visokega šolstva, zaposlene in vlado. Informacije o velikosti in naravi teh vplivov je potrebno upoštevati pri planih in odločitvah na vseh ravneh.

Internationalizacijo v visokem šolstvu lahko v najširšem smislu razumemo kot delovanje visokošolskega sistema ali institucij, ki sega preko državnih meja. To niso samo tokovi študentov v in iz države, to so tudi izmenjave akademskega osebja, tokovi raziskav in informacij, vplivi mednarodnih trendov na oblikovanje učnih načrtov, izmenjave zamisli o institucionalnem in sistemskem vodenju itd.

V povojnem obdobju je število študentov, ki so študirali v tujini, nenehno raslo, kajti izboljšale so se mednarodne prometne povezave, stroški potovanja z letali so se znižali, tuji študentje so dobili razširjeno ponudbo izobraževanja, začela se je globalizacija trga delovne sile. (Woodhouse 2001, 3-5)

Na področju mednarodnega visokega šolstva je uveljavljena delitev držav na države gostiteljice (»host countries») in države, iz katerih prihajajo tuji študentje (»sending countries«). Tipične države gostiteljice so ZDA, VB, Avstralija, Francija, medtem ko so države v razvoju predvsem tiste, iz katerih prihajajo študentje.

Tabela 2: Število tujih študentov v šestih glavnih državah gostiteljicah v letih 1950 do 1990 v 1000

Država gostiteljica	1950	1960	1970	1980	1990
Avstralija	0.3	5.0	7.5	8.8	29.0
Kanada	3.2	7.3	22.3	28.4	35.2
Francija	13.5	27.1	34.5	110.8	136.0
Nemčija	2.1	21.7	27.8	61.8	107.0
VB	8.2	12.4	24.6	53.0	80.2
ZDA	29.8	53.1	144.7	311.9	407.5
SKUPAJ	57.1	126.6	261.4	574.7	794.9

Vir: (Unesco Statistical Yearbook 1995, 205)

Tabela 3: Število vseh študentov v šestih glavnih državah gostiteljicah v letih 1950 do 1990 v 1000

Država gostiteljica	1950	1960	1970	1980	1990
Avstralija	36	81	180	324	485
Kanada	82	142	642	1.173	1.917
Francija	134	215	801	1.077	1.699
Nemčija	151	265	504	1.223	1.799
VB	134	169	601	827	1.258
ZDA	2.297	3.583	8.498	12.097	13.710
SKUPAJ	2.833	4.454	11.226	16.725	20.868
Deleži tujih študentov v %	2,0	2,8	2,3	3,4	3,8

Vir: (Unesco Statistical Yearbook 1995, 205)

Sklepamo, da se je število tujih študentov v tem obdobju povečalo za 14- krat, število vseh študentov pa 7,5-krat. Tudi deleži tujih študentov so bili v tem obdobju v porastu. Največja rast po državah je bila v Avstraliji.

V povprečju namenjajo države članice EU javnim izdatkom za izobraževanje 5% svojega BDP. Podobne izdatke imajo tudi v ZDA, medtem ko namenja Japonska za izobraževanje le 3% BDP. Rasti BDP v Evropi javni izdatki ne sledijo, le-ti v zadnjem desetletju celo padajo.

Celotni izdatki za visoko šolstvo v nobeni izmed držav EU ne rastejo v sorazmerju z rastjo števila študentov. Tu se kaže velik razkorak med EU in ZDA: 1,1% BDP v EU v primerjavi z 2,3% v ZDA. (V SLO je bil leta 2000 delež javnih sredstev, namenjenih terciarnemu izobraževanju, 1,23% BDP; ta delež želimo do leta 2005 povečati na 1,4%). Do take razlike prihaja zaradi nizke ravni privatnega financiranja visokega šolstva v Evropi. Delež privatnega financiranja predstavlja 0,2% BDP v Evropi, 0,6% na Japonskem in 1,2% v ZDA (COM 2003,12).

V nadaljevanju navajamo stroške, ki jih imajo v procesu internacionalizacije izobraževanja različni udeleženci: študentje, institucije, izobraževalni sistem, narodno gospodarstvo.

Stroški študenta vključujejo šolnino, potne stroške, stroške bivanja in prehrane. Pričakovane koristi (dobra služba, dober zaslužek, ugled v družbi, poznavanje tuje dežele in njene kulture, znanje tujih jezikov) naj bi bile večje od vloženih stroškov, če naj bo izbira študija optimalna.

Model stroški-koristi, ki ga uporabljajo institucije, je uporaben za ocenjevanje gospodarskih učinkov tujih študentov v obliki stroškov in koristi, ki jih imajo s tujimi študenti, na podlagi tega modela institucija tudi sprejema odločitve ali naj stopa v povezave s tujimi partnerji itd.

Narodno gospodarstvo je naslednji udeleženec v izobraževanju, saj celotno gospodarstvo nosi stroške izobraževanja in ima koristi od njega. Država gostiteljica ima od tujih študentov koristi

v obliki povečanega izvoza, država, iz katere prihajajo študentje, pa v obliki povečane produktivnosti študentov, ki se po končanem šolanju vrnejo v domovino.

Na nacionalni ravni lahko analiziramo stroške in koristi od tujih študentov. Stroške ocenjujemo na podlagi vseh sredstev, ki so bila namenjena izobraževanju tujih študentov, koristi pa na podlagi izmerjenega povečanja celotnih prihodkov, skupaj z oceno nestvarnih oz. negmotnih koristi. Za ocenjevanje navedenih stroškov in koristi lahko uporabimo tehniko analize stroški - koristi. Ta tehnika se veliko uporablja pri ocenjevanju javnih investicij v različnih sektorjih mnogih držav. V zvezi s tujimi študenti je taka analiza uporabna tako za državo gostiteljico kot državo, iz katere prihaja tuj študent, saj lahko ugotovimo, ali tak študent prinaša neto socialne koristi ali povzroča neto socialne stroške s celotnim vplivom na narodno gospodarstvo.

Ocena stroškov in koristi

Najlažje merljivi ekonomski učinki so tisti, ki se odražajo v finančnih tokovih. Posamezni študent ima stroške s šolnino in potovanji, ki jih mora pokriti z lastnimi finančnimi sredstvi, poleg stroškov pa ima tudi koristi, ki se kažejo v njegovih povečanih prihodkih, ki so rezultat šolanja v tujini. Na ostalih nivojih analize (institucije, regije, države) se tokovi tujih študentov odražajo v bilancah in javnih računih. Ti finančni tokovi, ne glede na nivo analize, so pomemben prvi korak v ocenjevanju gospodarskih učinkov študija v tujini. Niso pa vsi učinki merljivi v denarju.

5.1 Stroški in prihodki od tujih študentov za institucije¹⁰

Stroški:

- Stroški v zvezi s postavitvijo ustrezne infrastrukture za tuje študente.
(Sem spadajo stroški ustanovitve enote za tuje študente, ali uvedba posebnih študijskih programov za tuje študente).
- Stroški izvajanja programov za tuje študente:
(To so stroški, ki so vezani samo na ta program, skupni administrativni stroški se delijo med te in ostale programe).

Neto koristi:

- V to skupino prištevamo neto tokove finančnih in ostalih koristi, ki so vezani na program.

¹⁰ Povzeto po OECD (2000, 28-31).

Tabela 4: Stroški in koristi od tujih študentov za institucijo

Stroški vzpostavitve infrastrukture	Stroški izvajanja programov
1. Ustanovitveni stroški enot, ki: <ul style="list-style-type: none"> - so pripravile študijske programe, namenjene izključno tujim študentom - nudijo vse potrebne storitve, ki jih potrebujejo tuji študentje 2. Stroški osnovnih sredstev za izvajanje: <ul style="list-style-type: none"> - poučevanja - akademske podporne službe - študentskih namestitev 	1. Stroški: <ul style="list-style-type: none"> - študijskih programov, narejenih posebej za tuje študente - storitev, namenjenih izključno tujim študentom 2. Stroški: <ul style="list-style-type: none"> - poučevanja - akademske podporne službe - študentskih namestitev 3. Stroški marketinga programov za tuje študente
Neto koristi	
1. Prihodki od šolnin in namestitev 2. Deleži od danih državnih štipendij, izdanih tujim študentom 3. Sredstva, pridobljena z izmenjavami študentov 4. Ekonomija obsega 5. Prihodki od plačanih raziskav, ki so jih naredili tuji študentje 6. Pozitivni vpliv prisotnosti tujih študentov na domače študente 7. Alumni učinek	

Vir: OECD (2000, 30)

Najpomembnejši del prihodkov od tujih študentov tvorijo šolnine. Večje število študentov po principu ekonomije obsega prinaša precejšen prihodek od zaračunanih storitev, zmanjšuje povprečne stroške na študenta in lahko vodi k razširjeni ponudbi. Najpomembnejša kvalitativna korist od internacionalizacije visokega šolstva prihaja od socialnih in kulturnih interakcij med tujimi študenti in domačo institucijo. Alumni efekt pomeni donacije in različno podporo nekdanjih študentov svoji fakulteti.

Ko ocenjujemo gospodarske učinke programov za tuje študente, so stroški poučevanja največji. Ko je mednarodni program ločen in ni vključen v ostale študijske programe, so stroški teh programov direktni. Če pa je tak program priključen k ostalim programom, bodo nastali mejni stroški dodatnega študenta. Te stroški so lahko nizki, še posebej če obstajajo dodatne kapacitete znotraj institucije. Če ocena mejnih stroškov ni mogoča ali pa je število tujih študentov v primerjavi z vsemi študenti veliko in njihov vpliv ni več obroben, je najprimernejši izračun poprečnih stroškov. Povprečni stroški se izračunajo kot skupni stroški izvajanja akademskih storitev deljeno z vsemi študenti.

5.2 Stroški in prihodki od tujih študentov za narodno gospodarstvo¹¹

Poleg gospodarskih učinkov tujih študentov na visokošolske institucije pa se taki učinki kažejo tudi v celotnem narodnem gospodarstvu: študentje trošijo denar za prehrano, zabavo, rekreacijo v mestih, kjer živijo v času študija, potujejo in so turisti znotraj gostujoče dežele. Raziskava o tem mora biti na makro ravni zastavljena dovolj široko, da zajame vse možne vplive. Podobno mora vrednotenje z vidika države, iz katere prihajajo tuji študentje, zajeti vse možne stroške in koristi študija v tujini. Ko gre posamezen študent na študij v tujino, na lastne stroške ali stroške njegove družine, so ti stroški v breme celotnemu gospodarstvu te države, saj so za ta znesek zmanjšani državni prihranki. Podobno so stroški davka kot javne podpore študentov oportunitetni stroški narodnega gospodarstva. Popolna analiza naj torej meri čim več učinkov, če naj bo slika celotnih stroškov in koristi popolna.

Tabela 5: Stroški in koristi od tujih študentov za gostujočo držav

Stroški institucije	Direktne ekonomske koristi
<ul style="list-style-type: none"> - stroški poučevanja in mentorstva - stroški uprave - storitve za študente - stroški namestitvev - stroški marketinga 	<ul style="list-style-type: none"> - prihodki od poučevanja in ostalih zaračunanih storitev - prihodki od danih štipendij iz naslova študentskih izmenjav - prihodki od raziskav, ki so jih opravili diplomanti
Stroški države	<ul style="list-style-type: none"> - vrednost opravljenega dela (delo ob študiju) - prihodki od trošenja blaga in storitev
Zunanji učinki	
<ul style="list-style-type: none"> - stroški prezasedenosti - stroški izrinjanja domačih študentov - medsebojne kulturne in ostale povezave - alumni povezave in vzpodbuda prihodnje trgovine 	

Vir: OECD (2000, 34)

Največji strošek za gostujočo državo so stroški poučevanja in storitve podpore tujim študentom. Te stroški se kompenzirajo z direktnimi ekonomskimi koristmi. Pod ekonomske koristi spadajo tudi prihodki od študentov za namestitve. Najlaže ekonomske učinke na državo merimo na podlagi ocene za enega študenta, ki jo nato prenesemo na celotno populacijo tujih študentov v državi gostiteljici.

¹¹ Povzeto po OECD (2000, 34-50).

Merjenje ekonomskih koristi od opravljenih raziskav še vedno predstavlja problem, saj raziskave niso tipično tržno blago.

Vključevanje prihodkov od opravljenega dela tujih študentov v meritev ekonomske koristi je odvisno od gospodarskega stanja v državi gostiteljici. Če v določenih sektorjih gospodarstva primanjkuje delovne sile in tuji študenti zapolnijo te vrzeli, to za državo pomeni korist. Sedaj je v mnogih državah sveta situacija ravno nasprotna, saj je dovolj delovne sile in tuji študentje le izpodrivajo domačo delovno silo – v takih razmerah stroški za gostujočo državo še narastejo, ker mora država plačevati podporo za brezposelne, ki je ne bi bilo treba, če njihovega dela ne bi prevzeli tuji študentje. Stroški tudi narastejo v primeru, ko študentje nakazujejo zaslužni denar domov v domačo državo. Zaradi teh razlogov imajo tuji študentje večkrat prepoved zaposlovanja v državi gostiteljici.

Izdatki tujih študentov za namestitve in prehrano pomenijo za državo gostiteljico izvozne prihodke, saj so financirani iz tujine, vendar pa so s proizvodnjo hrane in izvajanjem storitev povezani stroški, ki se nato pokrijejo s prej omenjenimi prihodki, tako da država gostiteljica nima, če so zaslužki normalni in ni ostalih izjem, neto koristi od tega trošenja. Izjema bi bila le v primeru, da bi bile na izvozne prihodke vezane stimulacije (v primeru velikega deficita v plačilni bilanci).

Zgoraj omenjeni stroški prezasedenosti pomenijo stroške, ki lahko nastanejo zaradi prevelikega števila tujih študentov, kar vodi do prezasedenih predavalnic, predavateljev, knjižnic, laboratorijev, računalniških učilnic. Če je število študijskih mest omejeno, lahko pride do situacije, ko dodatni tuji študent izpodrine domačega študenta. Ko do tega pride, država nima koristi v prihodnosti, ki bi jih sicer imela od bodočega diplomanta. Vse te vidike bi morali upoštevati, če bi bili taki stroški veliki. Ostale postavke, omenjene pod zunanji učinki, lahko imenujemo koristi. Prisotnost tujih študentov pogloblja kulturno in socialno povezavo ter razumevanje med državami, kar potrjujejo tudi empirične raziskave. Velik problem pa je take koristi finančno ovrednotiti.

Ko se študentje po končanem študiju vrnejo v domovino in se zaposlijo, ostanejo povezani z državo, kjer so študirali, in sicer vzpostavijo razne izmenjave, trgovinske vezi itd.

Tudi take koristi je težko izmeriti, čeprav nedvomno obstajajo in jih lahko obravnavamo kot dolgoročne koristi študentskih izmenjav. Študent, ki je dokončal študij v tujini in se je vrnil v domovino, lahko s svojim znanjem koristno sodeluje v gospodarskem procesu in družbenem življenju. Na drugi strani obstajajo negativni učinki študija v tujini; pošiljanje študentov na študij v tujino pomeni zaviranje razvoja lastnega izobraževalnega procesa. To je znana dilema »kupiti ali narediti« držav v razvoju, za katere je na kratek rok ceneje kupiti izobraževanje v tujini kot razviti svojega, na daljši rok pa se izkaže razvoj lastnih izobraževalnih kapacitet kot najboljša pot.

Na koncu moramo še dodati, da smo pri prikazu koristi študija v tujini za državo, iz katere študentje prihajajo, predpostavljali, da se študentje po končanju študija v tujini tudi vrnejo nazaj in v domovini ostanejo dovolj časa, da ima država od njih tudi koristi.

Tabela 6: Stroški in koristi od tujih študentov za državo, iz katere prihajajo tuji študentje

Stroški študenta, financirani iz domačih prihrankov	Koristi od študenta, ki se vrne iz študija v tujini
<ul style="list-style-type: none"> - šolnina - knjige . - namestitev - potni stroški 	<ul style="list-style-type: none"> - povečana življenjska produktivnost oz. dodatni output - povečana delovna fleksibilnost, znanje jezikov
Oportunitetni stroški	
<ul style="list-style-type: none"> - vrednost izgubljenega outputa zaradi študentove odsotnosti z dela 	
Stroški države	
<ul style="list-style-type: none"> - finančna pomoč študentom na študiju v tujini - administrativni stroški študijskih programov 	
Zunanji učinki	
<ul style="list-style-type: none"> - socialni in kulturni vplivi študenta - povratnika - prispevek k večji ekonomski rasti - upočasnjena hitrost izgradnje lastne visokošolske infrastrukture 	

Vir: OECD (2000, 36)

5.2.1 Primer Nemčije in Velike Britanije¹²

Stroški univerze v Nemčiji (Hanover)

Število študentov na tej univerzi stalno raste, in sicer od 20.000 na preko 32.000 od leta 1980 do sredine devetdesetih let. V istem obdobju se je število tujih študentov podvojilo na 2.000, kar predstavlja 6% vseh študentov. Od tega je 65% oz. 1200 tujih študentov, ostali študentje so otroci tujcev, ki delajo v Nemčiji. Na leto gre 500 študentov te univerze na študij v tujino.

Mednarodna pisarna univerze Hanover nudi vso potrebno podporo tako prihajajočim tujim študentom kot odhajajočim nemškimi študentom na študij v tujino. Prihajajočim tujim študentom pokrijejo stroške »Studienkolleg«-pripravljalnega tečaja za tuje prosilce-, ki prosijo za vpis na katero koli visokošolsko institucijo v Nizki Saksoniji. Naslednja velika postavka med stroški so stroški za učenje jezikov. Center za praktično rabo jezikov nudi nemškimi

¹² Povzeto po OECD (2000, 41-52).

študentom, ki odhajajo na študij v tujino, jezikovne tečaje (predvsem francoščino in angleščino), v manjši meri izvaja tudi tečaje nemščine za tuje študente. Tuji študentje so deležni tudi nekaterih ostalih storitev, npr. Psihoterapevtska študentska posvetovalnica, Centralna študentska posvetovalnica in »European Liaison Office«. Za 1.200 tujih študentov in 500 nemških študentov na študiju v tujini so zbrani podatki o stroških za institucijo v spodnji tabeli:

Tabela 7: Stroški mednarodnih izmenjav za Univerzo v Hanovru 1994—1995
(stroški predavanj niso vključeni)

	(v 1000 \$)
Stroški za prihajajoče tuje študente	
Mednarodna pisarna	211.6
Studienkolleg	194.4
Center za pratično rabo jez.	28.3
European Liaison Office	7.8
Psihoterapevtski štud. center	7.7
Študentska posvetovalnica	37.3
Ostali stroški	38.7
Skupaj	525.8
Stroški za odhajajoče nemške študente	
Mednarodna pisarna	91.5
Center za praktično rabo jezikov	28.3
Skupaj	119.8
SKUPAJ	645.6

Vir: OECD (2000, 41)

Podatki kažejo, da so administrativni stroški in stroški storitev 440 \$ na enega tujega študenta v letu 1994—1995 in 240 \$ na nemškega študenta, ki je odšel na študij v tujino, kar pomeni v povprečju 380 \$ na mobilnega študenta.

Če k tem stroškom prištejemo še stroške predavanj v višini 3.880 \$ na študenta in nato prištejemo še 70 \$ subvencije za študentsko delo, dobimo skupno 4.400 \$ skupnih stroškov na tujega študenta.

Učinki na ravni države –primer Velike Britanije

V tej državi se plačuje za visokošolski študij šolnina, tuji študentje pa največkrat niso del organizirane izmenjave študentov. Ekonomske učinke na narodno gospodarstvo lahko ocenimo na podlagi prihodkov od šolnin in bivanja in na drugi strani na podlagi stroškov poučevanja.

Prihodki univerz od študentov iz držav nečlanic EU so bili leta 1992/93 ocenjeni na 9.500 \$ na študenta. Stroški univerzitetnega osebja, stroški vzdrževanja, administracije, knjižnice, računalnikov, študentski servisi so bili ocenjeni na 10.000 \$ istega leta. V teh stroških so zajeti tudi stroški raziskav. Če stroške omejimo le na stroške poučevanja, se le-ti znižajo na 6.600 \$, torej je dobiček univerze 2.900 \$ na študenta. Ocenjeni povprečni stroški za vse študente vsebujejo tudi nekoliko višje stroške rekrutiranja in podpore tujim študentom. Pri tem ni upoštevano dejstvo, da se tuji študentje v velikem številu vpisujejo predvsem na podiplomski študij, kjer so stroški poučevanja mnogo višji kot na nižji stopnji.

Zaključimo lahko, da so bili leta 1992/93 prihodki in odhodki univerz v Veliki Britaniji uravnoteženi.

Ko oceno institucionalnih prihodkov in stroškov na enega študenta pomnožimo z vsemi študenti, lahko tako oceno uporabimo kot približno oceno na nacionalni ravni. Poleg tega država dobi dodatne prihodke od študentskih izdatkov za bivanje, ki jih financirajo iz tujine. Stroški namestitve in bivanja v Veliki Britaniji so bili leta 1995 ocenjeni na 9.700 \$. Prihodki od šolnin in ostalih izdatkov vseh tujih študentov v letu 1992—93 v višini 1.15 milijard \$ se uvrščajo med prihodke od izvoza.

Zaradi različnih pristopov zbiranja in prikazovanja podatkov med državami je težko delati primerjave med državami. Ne glede na to pa lahko ugotovimo stroške, ki jih ima država z enim tujim študentom: stroški izvajanja programov za tuje študente, povprečne ali mejne stroške poučevanja, stroške bivanja in ostale stroške. Vse to nam omogoča oceniti skupne stroške, ki jih ima država gostiteljica s tujimi študenti. Ti stroški se pokrijejo s šolninami in prihodki od izdatkov za blago in storitve, ki jih financirajo tuji viri.

Vsako leto narašča število študentov, ki študirajo v tujini. Nekateri gredo v tujino v lastni režiji, drugi sodelujejo v različnih programih izmenjave študentov. Ponudba univerz tujim študentom postaja vedno boljša, prav tako vedno bolj spodbujajo svoje študente za študij v tujini. Vlade so zainteresirane za pritoke tujih študentov, saj tako država dobi nove prihodke ali pa podpirajo svoje študente za študij v tujini zaradi pričakovanih ekonomskih in izobrazbenih koristi po končanem študiju in vrnitvi domov. »Ekonomske koristi od tujih študentov so znatne, prihodki od teh študentov so višji od mnogih drugih tradicionalnih izvoznih prihodkov« (Mazzarol in Soutar 2001, str. 8).

Z analizo stroški – koristi smo lahko prikazali glavne skupine stroškov in koristi, ki se nanašajo na različne udeležence visokošolskega izobraževanja, posebno institucij in družbe kot celote. Pomembno je, da razlikujemo med finančnimi tokovi, ki so pomembni za institucije in državno gospodarstvo ter med širšim konceptom oportunitetnih stroškov, s

katerimi lahko vrednotimo neto učinke študentskih migracij. Ker sta oba tipa teh informacij pomembna, bi morale vse odločitve temeljiti na proučitvi vseh možnih ekonomskih in socialnih stroškov ter koristi, ne pa zgolj na finančnih kazalcih.

Za vsako podrobnejšo analizo študentskih gibanj je potrebno imeti izdelano bazo podatkov o tokovih tujih študentov in njihovi razvrstitvi glede na vrsto študija, trajanje bivanja v tej državi, glede na področja študija, ki naj se standardizirajo in medsebojno uskladijo da bodo pregledni in medsebojno primerljivi.

6 OBLIKOVANJE EVROPSKEGA VISOKOŠOLSKEGA PROSTORA

6.1 Ukrepi za vzpostavitev skupnega visokošolskega prostora

Oblikovanje enotnega evropskega visokošolskega prostora do leta 2010 je cilj Bolonjske deklaracije, ki so jo junija 1999. leta podpisali ministri tridesetih evropskih držav. S to deklaracijo so se obvezali, da bo vsaka država izpeljala potrebno reformo lastnega visokega šolstva, tako da bodo le-ti medsebojno usklajeni in primerljivi. Le tako bo lahko evropski sistem visokega šolstva postal mednarodno konkurenčen, državljanom Evrope pa bo omogočil, da si pridobijo sposobnosti za spoprijemanje z izzivi novega tisočletja, mobilnost in zaposljivost. V deklaraciji je posebej poudarjeno, naj evropski visokošolski prostor postane bolj privlačen za študente iz drugih delov sveta, evropske institucije pa poziva, da se bolj odločno kot doslej vključijo v svetovno tekmo univerz za vpliv, prestiž in denar.

Ta cilj bo dosežen s konkretnimi ukrepi:

1. Oblikovanje enotnega sistema primerljivih diplomskih stopenj.
2. Sprejetje sistema z dvema glavnima študijskima stopnjama, dodiplomsko in podiplomsko. Dostop v drugo stopnjo zahteva uspešno dokončanje prve, ki traja najmanj tri leta. Diploma, podeljena po prvi stopnji, je za evropski trg dela primerna kot ustrezna raven kvalifikacije. Druga stopnja vodi k magisteriju in/ali doktoratu znanosti, tako kot v mnogih evropskih državah.
3. Vzpostavitev kreditnega sistema (ECTS – European Credit Transfer System) za omogočanje čim širše mobilnosti študentov. Uvedba takšnega sistema olajša povezovanje med fakultetami iste univerze, študentom omogoča več izbirnih predmetov ter prehode med fakultetami iste univerze, spodbuja izbiro, pomembna pa je tudi v mednarodnem okviru. Krediti bodo lahko pridobljeni tudi izven visokega šolstva, prav tako z vseživljenjskim izobraževanjem, če jih bodo priznale univerze, ki študente sprejemajo.
4. Pospeševanje mobilnosti, tako da se za učinkovito uresničevanje prostega gibanja odpravljajo ovire, predvsem pri:
 - a) dostopu do študija, možnostih za usposabljanje ter s tem povezanimi storitvami, kadar gre za študente;
 - b) priznavanju in vrednotenju obdobj raziskovanja, poučevanja in usposabljanja v Evropi, kadar gre za učitelje, raziskovalce in administrativno osebje, ne da bi vnaprej določali njihove zakonite pravice.
5. Pospeševanje evropskega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti, tako da se razvijajo primerljiva merila in metodologije.
6. Pospeševanje potrebnih evropskih razsežnosti v visokem šolstvu, še zlasti s kurikularnim razvojem, medinstitucionalnim sodelovanjem, mobilnostnimi načrti ter integriranimi programi študija, usposabljanja in raziskovanja (Mihevc 2001).

Evropski visokošolski prostor naj bi bil izgrajen do leta 2010.

6.2 Bolonjska deklaracija

Kot reakcija na spremembe, ki so prisotne v Evropi in svetu in kot poskus večje odzivnosti visokega izobraževanja na družbene potrebe, je zadnjih nekaj let v teku izgradnja skupnega evropskega visokošolskega prostora. Konkretno oblike izvajanja visokošolske dejavnosti se zaradi različnih zgodovinskih, kulturnih in ekonomskih dejavnikov med državami zelo razlikujejo. V procesu izgrajevanja »Evrope znanja« gre za njihovo zблиževanje in postavljanje skupnih razvojnih smernic. Njihovo upoštevanje in vnašanje v izobraževalni proces je v največji meri naloga vodstva posamezne visokošolske institucije.

Začetek bolonjskega procesa pomeni sprejem Bolonjske deklaracije. Junija 1999 so jo podpisali predstavniki visokega šolstva in pristojni ministri iz 29-ih držav, tudi iz Slovenije. To sicer ni pogodba, je pa neke vrste zaobljuba, da bodo reformirali lasten visokošolski sistem v smeri izenačevanja na ključnih točkah, obravnavanih v deklaraciji.

Njen cilj je oblikovanje evropskega visokošolskega prostora, ki naj izboljša zaposljivost in mobilnost prebivalcev ter povečanje privlačnosti evropskega visokošolskega izobraževanja v svetovnem merilu.

Deklaracija določa naslednje ključne točke za njego uresničitev:

1. Oblikovanje dveh študijskih stopenj, dodiplomske in podiplomske. Dodiplomska (bachelor) traja najmanj tri leta in je za trg dela nedvomno velikega pomena. Pogoji za vstop na podiplomski študij je uspešno zaključena dodiplomska stopnja. Podiplomski študij vodi do stopnje »master« in/ali doktorata (doctorate).
2. Vzpostavitev kreditnega sistema (ECTS), s čimer se vzpodbuja študentska mobilnost in vseživljensko učenje (LLL).
3. Preglednost in primerljivost diplomskih stopenj, tudi s pomočjo uvedbe Priloge k diplomi.
4. Evropska dimenzija zagotavljanja kakovosti (primerljivi kriteriji in metodologije).
5. Spodbujanje evropske razsežnosti v visokem izobraževanju (razvoj študijskih programov, medinstitucionalnega sodelovanja, mobilnosti in programov, ki vzajemno vzpodbujajo in integrirajo študij, prakso in raziskovanje).
6. Izboljšanje mobilnosti študentov in učiteljev, raziskovalcev ter administrativnega osebja s pomočjo strukturnih reform, ki naj odstranijo obstoječe ovire.

Da je bil bolonjski proces sploh potreben, obstaja nekaj razlogov:

- Pojav evropskega trga delovne sile. Njegov razvoj oblikuje ponudbo in delovanje visokega šolstva. Brezposelnost diplomantov na eni strani, medtem ko jih drugje primanjkuje, je evropske vlade prisilila v akcijo.
- Konec številčne ekspanzije univerz. Rast števila univerz se je v evropskih državah že ustavila ali se ustavlja. To prinaša s sabo vrsto posledic. Univerze se bodo morale ukvarjati z dejavnostmi, ki jih niso vajene. Ena od njih je tekmovanje za študente, še posebej v državah, kjer je višina javnega financiranja odvisna od števila študentov.
- Novi izvajalci visokošolskih programov. Večina jih prihaja iz drugih kontinentov, predvsem iz ZDA. Z njimi širijo paleto možnosti, ki je študentom na razpolago iz Evrope in drugod. Tu se pojavlja vprašanje: zakaj bi študent raje izbral tujega izvajalca, ki je

precej dražji od domačega nacionalnega ponudnika? Dokler ni bilo izbire, se tudi to vprašanje ni zastavljalo. Do tedaj tudi ni bilo potrebe po preverjanju nacionalnih izobraževalnih sistemov in kvalitete izobraževalnih storitev, ki jih ponujajo.

- Več odgovornosti pri porabi javnih sredstev. Kot kaže, bo odgovornost pri porabi le naraščala. S pojavom bolj tržno naravnane razmišljanja so mnoge vlade že postavile pod vprašaj količino javnih sredstev, ki jih prejemajo visokošolske institucije. To prinaša s seboj nevarnost, da se bo na visokošolske institucije gledalo kot na proizvajalce in študente kot porabnike, ki morajo plačati celotno ceno za produkt, ki ga želijo.
- Pomanjkanje tekmovalnosti evropskih visokošolskih institucij. To je zadnji, a ne nepomemben razlog, ki je v Bolonjski deklaraciji še posebej izpostavljen. Države so izrazile svoj namen, da »zagotovijo, da bo evropsko visoko izobraževanje dobilo v svetovnem merilu tako stopnjo privlačnosti kot evropska kulturna in znanstvena tradicija.«(Haug 2003).

6.3 Program Socrates – Erasmus

Socrates je akcijski program EU za sodelovanje prek nacionalnih meja na področju izobraževanja, ki se je začel leta 1995; prvo petletno obdobje je trajalo do 1999. leta. Nato so program prenovili in druga faza teče od leta 2000 do 2006.

Njegov splošni cilj je, da bi se z okrepljenim sodelovanjem v Evropi in večjo dostopnostjo do raznovrstne izobraževalne ponudbe izboljšala kakovost in ustreznost izobraževanja za otroke, mladino in odrasle. Program podpira t.i. »evropsko razsežnost izobraževanja«, to je krepitev zavesti o skupni evropski identiteti in o pomenu ohranjanja nacionalnih posebnosti, učenje evropskih jezikov, tako »velikih« kot »malih«, širitev možnosti za osebno spoznavanje drugih evropskih držav in njihovih kultur, skupno razvijanje in uporabljanje novih metod učenja in poučevanja ter izobraževalnih tehnologij, razvijanje sposobnosti za prilagajanje spremembam v gospodarskem in družbenem okolju itd.

Socrates pokriva širok spekter izobraževalnih področij in ciljev, vendar imajo dejavnosti v okviru posameznih akcij nekatere skupne značilnosti in so usmerjene »nacionalno«. V večini primerov so »multilateralne«, kar pomeni, da vključujejo vsaj tri države. Socrates je razdeljen na več poglavij in akcij: Erasmus, Comenius, Grundtvig, Lingua, Arion.

Comenius je podprogram programa Socrates, namenjen douniverzitetnemu izobraževanju. Učencem in dijakom sta namenjeni dve vrsti mobilnosti: omejeno število učencev/dijakov se lahko z učitelji udeleži projektne sestanka na eni izmed partnerskih šol, lahko pa sodelujejo v jezikovnih projektih, ki vključujejo tudi dva tedna trajajoče izmenjave celih razredov, s katerimi naj bi se učenci naučili tujega jezika. Študenti pedagoških programov, prihodnji učitelji torej, lahko v okviru programa Comenius del izobraževanja opravijo v drugi evropski državi. Učitelji in drugi pedagoški delavci pa imajo možnost sodelovanja v izmenjavah, študijskih obiskih, lahko gredo na praktična usposabljanja v podjetja ali se udeležijo različnih seminarjev stalnega strokovnega izpopolnjevanja.

Grundtvig so dejavnosti, namenjene izobraževanju odraslih in drugim vrstam izobraževanja, s katerimi spodbujajo mobilnost vseh vrst nosilcev izobraževanja odraslih.

Lingua posredno omogoča mobilnost s tem, ko z različnimi dejavnostmi spodbuja vseživljenjsko učenje tujih jezikov.

V okviru podprograma Arion se lahko posamezni delavci v izobraževanju udeležijo študijskih obiskov, namenjenih spoznavanju novih in drugačnih načinov izobraževanja.

Erasmus je tisti del programa Socrates, ki obsega ukrepe za podporo evropskega sodelovanja na področju visokega šolstva in še zlasti spodbuja mobilnost izmenjave visokošolskih študentov in učiteljev.

Program Erasmus World

Prve akcije na tem področju je EU spodbudila že 1986. Sprva so bile usmerjene predvsem v spodbujanje fizične mobilnosti študentov in učiteljev, v zadnjem obdobju pa posegajo še širše, k skupnemu oblikovanju novih študijskih programov, k učenju jezikov in k razvoju evropske razsežnosti v visokem šolstvu nasploh.

Program Erasmus World je evropski visokošolski program, ki želi privabiti v Evropo več študentov iz tretjih držav in omogočiti evropskim študentom študij v drugi državi. Namen programa je izboljšanje kvalitete in konkurenčnosti visokega šolstva in povečanje atraktivnosti visokošolskega izobraževanja v EU za študente in profesorje iz drugih delov sveta. Ponuja štipendije študentom tretjih držav in Evropejcem. V obdobju 2004—2008 bo imel Erasmus World proračun v vrednosti 200 mio EUR.

Ta program dopolnjuje ostale programe: TEMPUS (države bivše Sovjetske zveze, Zahodnega Balkana in Mediterana), programe sodelovanja z ZDA in Kanado, ALFA in ALBAN (Latinska Amerika), Asia-Link, projekti sodelovanja z Avstralijo. V primerjavi s temi programi Erasmus World ponuja študentom in profesorjem iz tretjih držav večjo mobilnost in večjo evropsko dodano vrednost. Vsem univerzam v državah članicah daje možnost, da sodelujejo v tem obsežnem evropskem programu, čeprav je sedaj preko 75% od 400.000 študentov iz tretjih držav, ki so prišli v EU skoncentriranih le v nekaj državah.

Do leta 2008 bo na voljo okrog 250 »EU Master Courses« študijskih smeri podiplomskega študija, vse pa bo financirala EU. Da so upravičene do teh sredstev, morajo oblikovati program študija, ki povezuje najmanj tri univerze iz treh različnih držav članic, študij pa mora potekati na vsaj dveh od treh vpletenih univerzah. Ta diploma bo uradno priznana v vseh sodelujočih državah članicah. Za študente z štipendijo Erasmus World bodo študijska mesta zagotovljena. Postdiplomski študenti bodo lahko ostali na študiju v Evropi največ dve leti. Njihov študij bo organiziran v več državah članicah EU. Štipendija v višini 1.600 EUR mesečno bo zadostovala za kritje življenjskih stroškov v času študija. Pričakujejo, da bodo v življenjskem ciklu programa podelili 4.200 takih štipendij.

Istočasno bodo potekale tudi mednarodne izmenjave študentov, ki bodo v povprečju ostali na izmenjavi po 3 mesece. V ta namen bodo podelili preko 1.000 štipendij, v višini 13.000 EUR. Erasmus World bo spodbudil univerze, ki sodelujejo v »EU Master Course«, da vzpostavijo povezave z najboljšimi univerzami tretjega sveta preko »joint projects« za dobo treh let. Tako bo možna izmenjava študentov in visokošolskih učiteljev, ki bodo odšli na študij v tretje države s štipendijo Erasmus World. Od leta 2004 do 2008 bodo podelili skoraj 4.000 štipendij za podiplomske študente in 800 za visokošolske učitelje.

Erasmus World financira tudi mednarodno promocijo evropskega visokega šolstva (tiskani material, predstavitve na mednarodnih izobraževalnih sejnih) in servisno službo za podporo prihajajočim študentom - jezikovni tečaji, urejanje bivanja itd. (EC 2003, 2-5).

6.4 Uresničevanje načel Bolonjske deklaracije v Sloveniji¹³

Temeljni izzivi deklaracije evropskih ministrov za izobraževanje, sprejete v Bologni, junija 1999 – ustvariti Evropo znanja in okrepiti njene intelektualne, kulturne, socialne, znanstvene in sociološke razsežnosti – se uresničujejo tudi v Sloveniji.

Sprejetje zlahka prepoznavnega in primerljivega dvostopenjskega študija

V Sloveniji sicer poznamo tradicionalni dvostopenjski študij, vendar se razlikuje od »bolonjskih vzorcev«, še zlasti glede trajanja, nismo pa se še odločili o novi strukturi študija. Vsakršne odločitve bo lažje sprejemati in uveljavljati ob temeljiti analizi razvoja študijskih struktur v širšem evropskem okolju.

Sprejetje kreditnega sistema študija

V Sloveniji je bil kreditni sistem na univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih pri podiplomskem študiju uveden v letu 1998, pozneje se je začel postopoma uvajati tudi pri dodiplomskem študiju. Vsi visokošolski zavodi se pri tem zgledujejo po ECTS (European Credit Transfer System), vendar pa se odločitve posameznih institucij med seboj precej razlikujejo. Zaradi nekaterih neskladnosti, ki so se pri tem pojavile, je Svet za visoko šolstvo RS aprila 2003 odločil, da se začne pripravljati nacionalni kreditni sistem.

Mednarodna mobilnost

Ena od prioritet, izpostavljena v Nacionalnem programu visokega šolstva v RS, je vključitev v mednarodno sodelovanje v visokem šolstvu, zlasti zagotavljanje ustreznih pogojev za mobilnost študentov in visokošolskih učiteljev. V tem okviru je pomembno uvajanje kreditnega sistema in Priloge k diplomu ter odstranitev zakonskih ovir in olajšanje postopkov za mobilnost slovenskih in tujih študentov, visokošolskih učiteljev in raziskovalcev.

¹³ (Svet za visoko šolstvo 2003, 3-10).

Pomembne so spremembe obstoječe zakonodaje in priprava nove zakonodaje s področja priznavanja kvalifikacij in diplom ter zaposlovanja tujcev.

Slovenija je v devetdesetih letih sodelovala v projektih Tempus, od maja 1999 polnopravno sodeluje v programih Socrates – zlasti Erasmus, pa tudi Comenius, Leonardo da Vinci, Youth. Sodelovanje poteka tudi na raziskovalnem področju, v programih kot so Cost, Copernicus, 5. okvirni program. Slovenija je tudi članica srednjeevropske mreže Ceepus.

Mednarodna mobilnost na področju visokega šolstva v Sloveniji poteka v okviru bilateralnih in regionalnih ter multilateralnih sporazumov. Izmenjave študentov na osnovi sklenjenih bilateralnih sporazumov in drugih neposrednih oblik sodelovanja s tujimi vladaми so namenjene zlasti krajšim obdobjem podiplomskega izpopolnjevanja. V tem smislu Slovenija na slovenskih visokošolskih institucijah letno ponuja štipendije tujim študentom za okoli 120 mesecev izpopolnjevanj. Slovenski študentje hkrati izkoristijo približno dvakrat toliko ponudb tujih držav. V okviru regionalnih iniciativ je za Slovenijo izredno pomemben program Ceepus, v okviru multilateralnih iniciativ pa zlasti program Socrates/Erasmus.

Sodelovanje v programu Erasmus

Tabela 8: Mobilnost študentov iz Slovenije v številkah:

Država destinacija	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004
Belgija	5	13	22	30	40
Danska	6	10	14	15	19
Nemčija	48	50	89	95	100
Grčija	1	4	6	10	19
Španija	6	7	28	40	52
Francija	15	24	40	39	67
Irska	1	2	3	4	5
Italija	3	22	46	55	79
Nizozemska	14	15	15	30	34
Avstrija	31	46	42	45	88
Portugalska	1	2	15	25	27
Finska	9	11	12	15	26
Švedska	12	15	18	25	22
GB	18	9	14	30	37
Skupaj	170	230	364	458	615

Vir: MSZS (2003, 10)

Tabela 9: Mobilnost študentov v Slovenijo v številkah:

Matična država	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
-----------------------	------------------	------------------	------------------	------------------

Belgija	0	4	5	7
Danska	9	0	7	0
Nemčija	0	6	15	10
Grčija	0	0	1	1
Španija	2	5	10	18
Francija	0	9	15	14
Irska	0	2	8	4
Italija	2	13	17	17
Nizozemska	1	0	3	8
Avstrija	3	8	5	11
Portugalska	0	9	13	13
Finska	3	3	4	10
Švedska	0	3	8	2
GB	0	1	1	12
SKUPAJ	20	63	112	127

Vir: MSZS (2003, 10).

Poleg študentov so mobilni tudi profesorji, ki s pomočjo Erasmus sredstev na tujih visokošolskih institucijah opravljajo predavanja.

Tabela 10: Mobilnost profesorjev iz Slovenije v številkah

Matična država	2000/2001	2001/2002
Belgija	4	2
Danska	4	0
Nemčija	7	10
Grčija	1	0
Španija	6	5
Francija	6	10
Irska	0	0
Italija	4	11
Nizozemska	1	0
Avstrija	15	13
Portugalska	1	10
Finska	3	3
Švedska	5	3
GB	3	3
SKUPAJ	60	70

Vir: MSZS (2003, 10).

Zagotavljanje kakovosti visokošolskega študija

V Sloveniji imamo od leta 1994 Svet za visoko šolstvo kot akreditacijsko telo. Med njegove glavne naloge spadajo ocenjevanje visokošolskih zavodov in študijskih programov, ugotavljanje in zagotavljanje osnovnih standardov za začetek dela, po novem pa tudi njihovo preverjanje vsakih sedem let. Leta 1996 je bila ustanovljena tudi Nacionalna komisija za zagotavljanje kakovosti, v njeni sestavi so tudi predstavniki študentov. O svojih ugotovitvah redno letno sestavlja poročilo in ga javno predstavi. Je članica CEE Network (Network of Central and Eastern European Quality Assurance Agencies in Higher Education).

Visokošolski zavodi morajo sistematično spremljati kakovost svojega študijskega dela in v evalvacijske postopke pritegniti tako študente kot delodajalce, hitreje pa morajo zagotoviti tudi potek evalvacijskih postopkov v komisiji za kakovost visokega šolstva, kot to določa zakon. Skrb za kakovost in študijsko uspešnost je pomembna zlasti za preprečevanje izgube tudi najmanjših delov populacije, ki lahko doseže zaključeno stopnjo izobrazbe.

Priporoča se spodbujanje integracijskih procesov na področju podiplomskih študijskih programov, ki so zaenkrat preveč razdrobljeni. Vključevanje javnih raziskovalnih zavodov v podiplomski študij ter njihovo tesnejše sodelovanje z univerzami in samostojnimi visokošolskimi zavodi je pri tem prednostna naloga, ki zahteva ustrezno sistemsko rešitev v obliki nacionalnih podiplomskih povezav.

Študij je treba načrtovati in organizirati, tako da se bo povečal delež mladih magistrstrov in doktorjev znanosti. Pridobljena podiplomska izobrazba naj bi omogočila čim prejšnji vstop v samostojno raziskovalno delo, še zlasti v gospodarstvu. Visoko šolstvo se mora čim prej odločiti o magisteriju kot vse večji posebnosti na poti k pridobitvi doktorata znanosti, saj v sedanji obliki ni več primerljiv ter o vlogi hitro se razvijajočega podiplomskega izobraževanja za pridobitev specializacije. Za podiplomski študij velja, da lahko kakovostno poteka samo ob širokem mednarodnem sodelovanju in mednarodni akademski delitvi dela.

Pomen kakovosti visokošolskega študija se kaže tudi v določbah o načelih za financiranje visokošolskega študija:

a) »načelo učinkovitosti«: da bi bila razpoložljiva sredstva čim bolj učinkovito porabljena in da bi omogočili pridobitev visoke izobrazbe čim večjemu številu kandidatov. Pri financiranju imajo prednost krajši študijski programi (triletni strokovni in štiriletni univerzitetni) ali tisti, ki so povezani pri izvajanju (npr. v kreditnem sistemu), oz. visokošolski zavodi, ki ob zagotovljeni kakovosti ponujajo tudi materialno bolj racionalno izvedbo programa (tudi zasebni visokošolski zavodi na podlagi koncesijske pogodbe).

V študijskih programih se poleg organiziranega študijskega dela (predavanja, vaje, ipd) upošteva tudi individualno študijsko delo (samostojna izdelava seminarskih oz. diplomskih nalog, priprave na vaje, izpite)

b) »načelo intenzivnosti in kakovosti«: v Sloveniji zaradi omejenih človeških in finančnih virov ni mogoče razviti visoko kakovostnih in obenem stroškovno sprejemljivih študijskih programov na prav vseh specialnih področjih, zato se spodbuja usmeritev visokošolskih

zavodov na tista področja, na katerih lahko oblikujejo kakovostne programe in v katere se bodo vključevali tudi tuji študenti.

Na specialnih področjih je priporočljivo izobraževanje naših študentov v tujini ter njihovo štipendiranje, kar še posebej velja za podiplomski študij. Programi, ki se zaradi majhnega števila študentov razpisujejo občasno in je za njihovo izvajanje težje zagotoviti kakovost, obenem pa bistveno presegajo povprečne stroške za izobraževanje v tujini, se ne financirajo«.

Priloga k diplomi

V Sloveniji je Priloga k diplomi obvezna sestavina diplome. Njena uvedba je bila predpisana z novelo Zakona o visokem šolstvu leta 1999.

Vseživljenjsko učenje

Vseživljenjsko učenje je v novejših dokumentih o visokem šolstvu (npr. Nacionalnem programu visokega šolstva) omenjeno kot področje, ki mu bo treba v prihodnje posvetiti več pozornosti. Na posameznih področjih, npr. pri izobraževanju učiteljev in njihovem izpopolnjevanju se je sicer že dodobra uveljavilo, na drugih področjih manj. Posebnega dokumenta o tem v Sloveniji še nimamo, sodelujemo pa v več mednarodnih projektih, pripravlja se tudi nacionalni program izobraževanja odraslih.

7 TRENDI V RAZVOJU VISOKOŠOLSKEGA PROSTORA

Projekcije prihodnjega povpraševanja v mednarodnem visokem šolstvu

Študija, ki so jo opravili v IDP Education v Avstraliji kaže, da bo mednarodno povpraševanje po študijskih mestih močno raslo do leta 2025, s povprečno stopnjo rasti 3,5 procenta letno. Največ študentov, ki odhajajo na študij v tujino, bo prišlo iz Kitajske, ocenjeno število študentov je 318.000 do leta 2010 in 849.000 do leta 2025. Sledi Indija s 181.000 študentov do leta 2010 in 501.000 do leta 2025. V celoti naj bi svetovni trg mednarodnega visokošolskega izobraževanja rasel z ocenjenim številom 1.8 milijonov študentov do 2010 in 4.9 milijonov do 2025 (Mazzarol in Soutar 2001, 22).

Vendar pa želijo države, iz katerih prihaja največ študentov, z razširitvijo in izboljšanjem lastnih izobraževalnih sistemov zajezi odhode v tujino. Presežnemu povpraševanju še vedno ne zmorejo zadostiti, lahko pa upočasnijo rast.

Hkrati pa se bo z »zrelostjo« trga in upočasnitvijo rasti poglobila konkurenca med izobraževalnimi institucijami, kar pomeni, da bodo le-te morale bolj razviti svojo ponudbo in jo prilagoditi potrebam študentov, ob močni podpori marketinga in z uporabo novih tehnologij in svežih načinov ponudbe programov.

7.1 Vseživljenjsko učenje

Deloresova komisija je četrto stoletja po znamenitem Unescovem poročilu »Learning to be« zapisala, da je »zasnova vseživljenjskega izobraževanja eden izmed ključev za vstop v 21. stoletje« (Delores 1996, 20; povz. po Krašovec 2003, 25). Njene opredelitve o vseživljenjskem učenju lahko združimo v nekaj ključnih točk.

Vseživljenjsko učenje je:

- nepretrgan proces, ki vsakemu posamezniku pomaga večati in prilagajati svoja znanja in spretnosti, pa tudi sposobnost presoje in delovanja;
- vsakdanja izkušnja, ki je zaznamovana z obdobjem silnega prizadevanja za razumevanje zapletenih podatkov in dejstev; je proizvod večrazsežnostne dialektike;
- temeljno in uporabno znanje, védenje o življenju z drugimi in življenjsko védenje;
- hkrati vključuje kulturno, delovno in državljansko področje.

Ta komisija je tudi poudarila, da »na različne oblike poučevanja in učenja ne smemo več gledati, kot da bi bile neodvisne druga od druge, kot da bi se nekako prekrivale ali bile konkurenčne; truditi se moramo za medsebojno dopolnjevanje stopenj sodobnega izobraževanja, ki temelji na strategiji vseživljenjskosti« (ibid., 25).

Vedno nove potrebe po znanju se pojavljajo sproti in zahtevajo od posameznika, da jim sledi nenehno in skozi celo življenje. Prepletata se vlogi poklicnega oz. strokovnega izobraževanja in splošnega izobraževanja, saj različne življenjske vloge, ki jih posameznik ima, vplivajo na povezanost vsebin. Iz tega sledi, da imajo v učeči se družbi različni subjekti vlogo virov znanja, saj se ljudje ves čas vračajo, iščejo nova znanja in se tako bogatijo.

V nacionalnem programu visokega šolstva je država prvič spodbudila visokošolske zavode k premisleku o vseživljenjskem učenju tudi v visokem šolstvu. Omenjeno je že med splošnimi cilji: »v celoti je treba zagotoviti uveljavitev vseživljenjskega učenja tudi na ravni terciarnega izobraževanja«; pa tudi med načeli za financiranje kot načelo o vseživljenjskosti: »ker vsega znanja ni mogoče posredovati med dodiplomskim študijem, se dodiplomski študijski programi dopolnjujejo s študijskimi programi za izpopolnjevanje ter s podiplomskimi specialističnimi in magistrskimi študijskimi programi. Po trajanju in načinu izvedbe neekstenzivni dodiplomski programi zagotavljajo bolj stabilno financiranje ter možnost hitrejše širitve rednega podiplomskega študija«. Pospesiti je treba tudi razvoj študija na daljavo ter visokošolsko izobraževanje odraslih, še zlasti v krajših programih za izpopolnjevanje po diplomi, ki omogočajo hiter pretok najnovejših znanstvenih in strokovnih spoznanj ter učinkovit način posodabljanja strokovnega znanja že zaposlenih (Svet za visoko šolstvo 2003, str. 10).

Udeležba odraslih v stalnem usposabljanju in izobraževanju nenehno raste, čeprav so razlike med državami velike. Obstaja očitna povezava med doseženo stopnjo izobrazbe in udeležbo v stalnem izobraževanju. Po podatkih OECD je stopnja udeležbe v različnih oblikah stalnega izpopolnjevanja in izobraževanja med tistimi z visokošolsko izobrazbo 47% in med tistimi z nižjo srednjo izobrazbo 14% (v Kanadi 33% in 8%, v ZDA 47% in 15%). Visokošolske institucije bi lahko, še posebej v državah z nizko stopnjo udeležbe, izkoristile tako stanje in bi odgovorile na to povpraševanje z ustrezno ponudbo, saj le izobražena delovna sila lahko ustvarja državo blaginje.

Kljub temu, da se politiki in predstavniki visokega šolstva strinjajo, da je potrebno spodbujati vseživljenjsko učenje¹⁴, pa tradicionalne univerze še vedno niso pripravljene v tem procesu prevzeti pobude in glavne vloge. Lahko pričakujemo, da bo uvedba dvostopenjskega »bolonjskega študija« širom Evrope avtomatično privedla do več vseživljenjskega učenja v smislu, da se bodo študentje po končani prvi stopnji zaposlili in se kasneje spet vključili v podiplomski študij ali podobno, glede na njihove potrebe in interese. Univerze bodo morale

¹⁴ V Pristopni strategiji RS na področju razvoja človeških virov (Gaber in drugi 2002, 43) piše, da se je v minulem desetletju število študentk in študentov v terciarnem izobraževanju povečalo; danes z izobraževanjem po srednji šoli nadaljuje več kot 40% generacije. Izboljšala se je prehodnost med letniki, vse več je diplomantk in diplomantov. Prosta vpisna mesta je treba v prihodnje v vsem terciarnem izobraževanju še povečati. Le tako lahko dvignemo izobrazbeno raven prebivalstva, z večjo dostopnostjo in manj omejitvami vpisa pa se povečuje tudi motivacija in uspešnost študija. Dodatno bo treba ponuditi priložnost za študij generaciji v starosti med 30-im in 45-im letom, za kar bo treba zagotoviti dodatna sredstva. Visoko šolstvo se (že zaradi relativnega zmanjševanja mladih generacij in tudi zaradi novih tehnoloških in civilizacijskih zahtev) vse bolj srečuje z vseživljenjskim izobraževanjem. Ob izrednem dodiplomskem in podiplomskem študiju obstajajo še številne druge možnosti različnih programov izpopolnjevanja, bodisi za bivše diplomante, bodisi za druge zainteresirane. Tem populacijam in oblikam izobraževanja pripada prihodnost, s pripravami je treba pričeti že danes.

čim prej spoznati, da je vseživljenjsko izobraževanja njihova prioriteta, sicer jih bodo prehiteli drugi ponudniki npr. virtualne in korporacijske univerze že sedaj vpisujejo vedno več študentov, predvsem odraslih zaposlenih (UNESCO-CEPES 2003, 13).

7.2 Uporaba sodobnih informacijskih tehnologij

Informacijska in komunikacijska tehnologija preko interneta in satelitskih prenosov odpira nove načine distribucije izobraževanja, brez geografskih omejitev. Pojavljajo se nove oblike univerz tki. »open universities«, tako v razvitih državah kot tudi drugod, npr. v Turčiji, Indiji, Indoneziji, Braziliji itd. Na 11 najpomembnejših »open universities« na svetu skupno vpišejo 3 mio študentov. Na tem področju postajajo zelo aktivne tudi nekatere velike korporacije, kot npr. Microsoft, News Corporation in številne druge. Dokaz za to je ustanavljanje »cyber« univerz. »The University of the Web«, ki je bila ustanovljena leta 1993, je bila prva taka univerza, ustanavljajo pa se še nove. Te nove institucije ponujajo študijske programe z uporabo različnih komunikacijskih tehnologij v velikem obsegu (Directorate-General for Education and Culture 2000, 58).

Razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije omogoča tujim študentom cenovno ugoden interaktivni študij na daljavo. Multimedija je posebno učinkovita pri učenju mehaničnih in proceduralnih veščin. Ponuja visoko stopnjo fleksibilnosti glede časa kot tudi metod. Študent si sam izbira čas študija, fakulteta pa doseže veliko število študentov, ne glede na čas ali razdaljo. Raziskave so pokazale znaten prihranek časa in denarja. Zaenkrat je to način podpore študija, ki pa še ne more v celoti nadomestiti predavanj v živo.

Uporaba informacijske tehnologije v izobraževalne namene se je razmahnila po letu 1990. Leta 1997 je to tehnologijo uporabljalo 20 ameriških univerz, ki so ponujale on-line MBA programe (npr. Universities of Columbia and Chicago, Duke University, Kellogg University in UCLA). Šolnina je bila med 32.000 \$ in 82.500 \$. Najpogosteje se za tak način študija odločajo odrasli v starosti od 30 do 45 let, kajti ta populacija se ne more vpisati na fakultete v svoji državi, obenem pa si tudi ne morejo privoščiti, da bi zaradi študija v tujini prekinili delovno razmerje (Mazzarol in Southar 2001, 93).

Video konference je še en način, kako povezati izpostave nacionalno in internacionalno. Curtin University of Tehnology v Avstraliji uporablja video konferenco, da poveže učno osebje v Perthu s študenti v Singapurju, kar se odraža v boljših rezultatih študentov in njihovi motivaciji.

Do sedaj so profesorje ocenjevali in jih promovirali na podlagi njihovih objavljenih raziskav. Če pa se bo razmahnila uporaba informacijsko komunikacijske tehnologije v samostojen medij za poučevanje, lahko postopno pride do tega, da bodo delo profesorjev ocenjevali po njihovi zmožnosti komunikacije preko televizije ali podobnega (ali po njihovi »screen presence«).

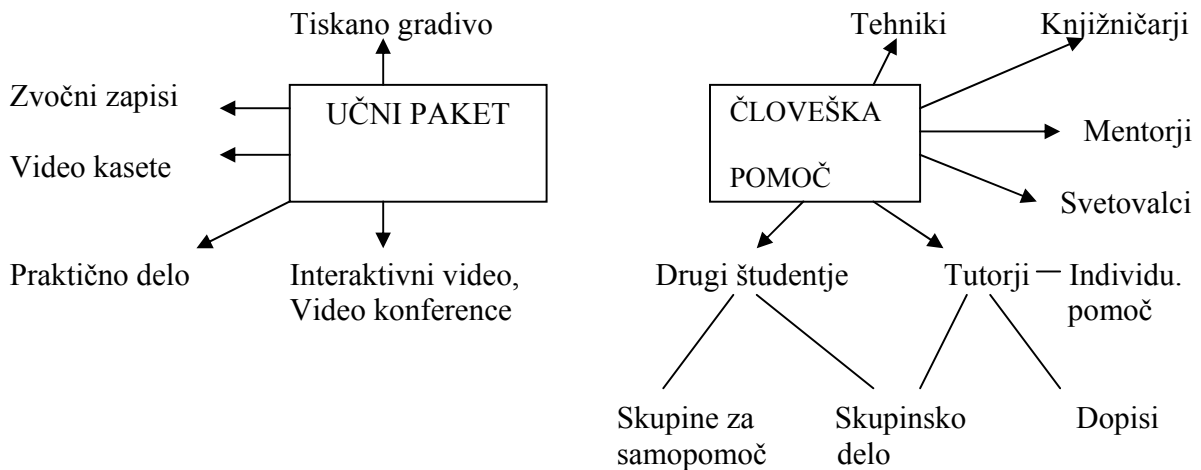
Pričakujejo, da se bo uporaba informacijsko komunikacijske tehnologije znatno povečala. Že sredi devetdesetih let je temeljilo 10% vsega izobraževanja na uporabi računalnika.

7.3 Izobraževanje na daljavo¹⁵

Izobraževanje na daljavo je oblika študija, kjer sta študent in profesor prostorsko ločena, temelji pa na samostojnem učenju s pomočjo učnih paketov in občasnih srečanjih študenta z mentorji in drugimi študenti na daljavo. Učni proces je tako kar najbolj prilagojen potrebam različnih udeležencev izobraževanja.

Za odprto izobraževanje¹⁶ je značilno, da izhaja predvsem iz študentovih potreb in želja, da jim poskuša približati učenje in tistim, ki se učijo, pomaga, da prevzemajo odgovornost za svoje učenje. Ne vsebuje nič neznanega: na nov in učinkovit način povezuje znane učne medije in tehnike, kar lahko ponazorimo s sliko 1 (Rowntree 1993; povz. po Krašovec 2003, 144)

Slika 4: Viri in organiziranost izobraževanja na daljavo

Vir: Rowntree 1993

Študij na daljavo lahko izvajajo samostojne visokošolske institucije¹⁷, ki so specializirane za izobraževanje na daljavo, ali pa poteka kot vzporedna možnost v nekaterih visokošolskih institucijah, ki sicer izvajajo tradicionalni študij.

¹⁵ Povzeto po Krašovec, Jelenc (2003, 143-145).

¹⁶ Alternativni ali celo boljši izraz je »dostopno izobraževanje in učenje«; odprtost (open) v resnici pomeni lažji dostop.

¹⁷ Primer take institucije je danes največja samostojna britanska izobraževalna ustanova za študij na daljavo Open University. Sedež univerze je v Milton Keynesu, izobraževalni proces pa poteka v trinajstih regionalnih središčih po vsej Veliki Britaniji, Irski in Škotski, v katerih je skupno 230 učnih središč. Večina študentov je starih od dvajset do štirideset let, tri četrtine jih je zaposlenih. Le petina študentov, ki se vpišejo na dodiplomske programe,

Programe izobraževanja na daljavo navadno odlikuje izredno dobro pripravljeno gradivo, ki nadomešča učenje v skupini. Seveda ne moremo nadomestiti razprav, ki spodbujajo kritično mišljenje, zato so potrebna srečanja, ki dopolnjujejo samostojen način dela, tutorstvo/mentorstvo in svetovanje.

Zaradi vsega naštetega je izobraževanje na daljavo namenjeno predvsem tistim skupinam študentov, ki se zaradi nekaterih svojih specifičnih okoliščin ali potreb ne morejo ali ne želijo včlaniti v proces tradicionalnega visokošolskega izobraževanja. Izobraževanje na daljavo omogoča boljši dostop in mnogim pomeni drugo priložnost za izobraževanje. Zelo uspešno blaži predvsem situacijske ovire (čas, oddaljenost od izobraževalne institucije, družinske obveznosti) ter institucijske ovire (vpisni pogoji, urnik predavanj, način posredovanja znanja, vsebina), manj pa dispozicijske ovire, ki so povezane predvsem z psihološkimi značilnostmi in problemi posameznika.

V današnjih razmerah, ko se študij vsebinsko, metodično in organizacijsko diferencira in bogati (tudi pri organizaciji izobraževanja na daljavo), naj bi si prizadevali, da bi razvili svetovalno in razvojno službo za visokošolske institucije in študij.

Raters predlaga, da bi se univerze usmerile od konvencionalnega pristopa k mešanemu modelu visokošolskega izobraževanja in pri tem poudarja pomen sodelovanja na regionalni, nacionalni in evropski ravni (Raters 1998, povz. po Kraševc, Jelenc 2003, 145). Na evropski ravni je že ustanovljen Evropski študijski center (Euro Study Center), predlaga pa nadaljno povezovanje središč za študij na daljavo na evropski ravni, katerega cilj bi bilo predvsem (Raters 1998, 331-332, povz. po Kraševc, Jelenc 2003, 145):

- izboljšati ponudbo tistim, ki se izobražujejo ali učijo na daljavo;
- izboljšati notranje delovanje in nadzor kakovosti izobraževanja na daljavo na evropski ravni
- pomagati različnim ciljnim skupinam;
- izboljšati dostop do evropskega trga izobraževanja na daljavo;
- z vpeljevanjem novih tehnologij omogočiti in pospešiti transnacionalnost programov in povezavo študijskih centrov.

ima končano srednjo šolo, med študenti je velik delež invalidov in ljudi z drugimi težavami. Vstop na univerzo imajo vsi, ne glede na starost, spol in predizobrazbo. Dodiplomski programi potekajo na filozofski fakulteti, fakulteti za družbene vede, pedagoški fakulteti, matematični fakulteti ter naravoslovni in tehniški fakulteti. Lahko pa se tudi odločijo za študij posameznih programov, da si osvežijo znanje, če nimajo namena diplomirati.

8 DOSEGANJE KONKURENČNIH PREDNOSTI V MEDNARODNEM IZOBRAŽEVANJU

Visokošolske ustanove se zaradi potrebe, da si zagotovijo potrebna finančna sredstva, vedno bolj povezujejo s partnerji iz gospodarstva, za katere opravljajo različne storitve (šolanje, raziskave in tehnologija). Tako pridobivajo več denarja in si povečujejo svoj ugled.¹⁸ Povezovanje je koristno za obe strani. Univerze lahko za gospodarstvo opravljajo raziskave in razvoj na treh ključnih področjih:

- 1) podpora gospodarstvu pri inovacijah in patentih,
- 2) prenos inovacij in patentov v gospodarstvo,
- 3) sodelovanje pri ustanavljanju tehnoloških inkubatorjev in raziskovalnih parkov.

Sodelovanje med univerzami in gospodarstvom bo raslo tudi zaradi potreb gospodarskih družb po specializiranih študijskih programih, izdelanih posebej zanje. Število »korporacijskih univerz v ZDA je od leta 1998 do leta 2000 zraslo s 400 na 1.600. To so izobraževalne ustanove, ki za potrebe svojih ustanoviteljic (gospodarskih družb) izobražujejo njihove zaposlene, stranke in dobavitelje. Nekatere od njih sodelujejo s klasičnimi univerzami. Motorola ima svojo univerzo, ki ima svoje izpostave po celem svetu. V letu 2000 so Dell Corporations, Sun Microsystems in Verifone ustanovile svoje virtualne univerze, ki izobražujejo on-line. Leta 1999 je avstralski trgovski velikan Coles-Myer Ltd ustanovil skupaj z Deakin University »corporate university«, imenovano Coles Institute. Tu ponujajo 50.000 zaposlenim v Coles-Myer Ltd priložnost, da pridobijo visoko izobrazbo.

Pojav takih visokošolskih institucij, kot so »korporacijske univerze« in »virtualne univerze«, ogrožajo tradicionalne univerze. Uporaba ICT tehnologije za distribucijo študijskih programov na mednarodni trg vodi v ekspanzijo ustanavljanj »virtualnih univerz«, ki lahko nadomestijo tradicionalne univerze, npr. neodvisna mednarodna poslovna šola v povezavi z regijsko univerzo naredi inovativne izobraževalne programe, kjer po koncu študija podelijo naziv Doktor Managementa.

8.1 Proučitev okolja in lastnih virov¹⁹

Da bi lahko razvili najustreznejšo strategijo marketinga, je potrebno podrobno proučiti državo, iz katere prihajajo tuji študentje in državo, kamor je ponudba visokošolskih institucij usmerjena. Za oceno mednarodnega trga uporabljajo model šestih kazalcev, in sicer:

¹⁸ V času od avgusta 1994 do julija 1994 je 89 univerz ustanovilo 46 gospodarskih družb. Univerze so prijave tudi 546 patentov in v tem času zaslužile 14,9 mio £ licenčnih prihodkov (White Paper of the British Government on the development of knowledge driven economy ; povz. po Mazzarol 2001, 161).

¹⁹ Povzeto po Mazzarol in Southar (2001, 139-143).

- 1) ocena tujega trga
- 2) kazalci razvitosti trga
- 3) zakonska določila
- 4) izkušnje in kulturne razlike
- 5) napovedi rasti trga
- 6) kazalci konkurence

Ocena tujega trga

- a) Zanima nas, kakšna je stopnja rasti BDP na prebivalca, kajti večja kot je, večje so možnosti študija v tujini.
- b) Kakšno je sodelovanje države s tujino? Stopnja vpetosti države v mednarodno gospodarstvo je pomembna za izpeljavo ustreznega rekrutiranja tujih študentov. Če bo neka tuja mednarodno priznana visokošolska ustanova odprla predstavništvo v državi, je velika verjetnost, da bo študij na ciljni tuji univerzi zelo zanimiv za domače študente, saj bodo lahko s tako diplomom lažje zaposljivi v predstavništvih tujih podjetij ali velikih mednarodnih korporacijah doma.
- c) Kako dobro bodoči študentje obvladajo angleški jezik? Če je njihovo znanje dobro, je tudi njihovo rekrutiranje lažje, če ni, je to lahko priložnost za ponudbo angleških jezikovnih tečajev.
- č) Kakšna je primerljivost domačih in tujih izobraževalnih sistemov? Bližje sta si, lažje je rekrutiranje.
- d) Kakšno je priznavanje diplom? Študentsko rekrutiranje je odvisno tudi od zmožnosti institucije, da prizna diplomu domače univerze, npr. avstralske univerze imajo velik vpis singapurskih študentov, ki so končali strojno ali elektrotehnično fakulteto, ker tem študentom priznajo njihove politehnične diplome. Tako jim omogočijo, da nadgradijo svojo kvalifikacijo v krajšem času.
- e) Kako pomembno je visokošolsko izobraževanje za vlado? Kakšna je domača ponudba in kakšno je povpraševanje? Kakšen je razvoj domačega visokošolskega izobraževanja?
- f) Kakšne so fizične razdalje od države, iz katere prihajajo tuji študentje, do države, kjer študirajo? To vprašanje je predvsem pomembno za dodiplomske študente in manj za podiplomske, ki so starejši in bolj neodvisni.

Razvitost trga

- a) Ali imajo prebivalci države, iz katere prihajajo tuji študentje, dovolj izkušenj z mednarodnim izobraževanjem? Na to vprašanje ni enostavnih odgovorov, je pa pomembno v tem smislu, da vemo, kako organizirati marketinško kampanjo (npr. iz Tajvana redno odhaja mnogo študentov na študij v tujino; bodoči študentje so seznanjeni s tem, kako poteka mednarodni študij in imajo mnogo sorodnikov in prijateljev, ki so tudi študirali v tujini; v državi so zasebni izobraževalni agentje, ki svetujejo bodočim študentom vse v zvezi z mednarodnim študijem; mnoge izobraževalne ustanove izvajajo angleške jezikovne tečaje ali pripravljajo študente za TOEFL ali GMAT izpite).

- b) Kakšno je nagnjenje študentov do iskanja alternativ, preden se dokončno odločijo? Na razvitih trgih, kot sta Taiwan ali Indija, študentje dalj časa proučujejo vse možnosti, preden se odločijo za ustanovo ali državo, kjer bodo študirali.
- c) Kakšna je elastičnost trga na spremembe šolnin in ostalih stroškov (menjalni tečajji, stroški potovanja)? Stopnja občutljivosti na spremembe cen je različna glede na trge in tržne segmente. Podiplomski študentje so mnogo manj občutljivi na te spremembe kot dodiplomski študentje. Med gospodarsko krizo mnogih azijskih držav je imela Avstralija v letih 1997—1998 prednost pred ZDA in VB zaradi menjalnih tečajev. Takrat so prihajali v Avstralijo predvsem študentje iz Malezije in Indonezije.

Zakonska določila

Sem spadajo davčna politika in zakonske omejitve, ki določajo načine promocije, rekrutiranja ali partnerstva z lokalnimi institucijami. Mnogo držav nadzira rast tujih izobraževalnih institucij, ki vstopajo na njihove trge, npr. Malezija spodbuja razvoj »joint ventures«, ki podpirajo rast lastnega visokošolskega sektorja, medtem ko je Indija pri tem bolj previdna.

Izkušnje in kulturne razlike

- a) Kakšno je poznavanje ciljne države? Institucije, ki želijo vstopiti na nove tuje trge, morajo raziskati, kakšne so njihove izkušnje s to državo? Poiskati in zaposliti morajo take ljudi, ki so živeli in delali v tej državi, ki znajo jezik te države in imajo vzpostavljene koristne kontakte.
- b) Kako velike so kulturne in socialne razlike med državama? Študentje iz Kanade ali ZDA, ki študirajo v VB, ne doživljajo večjih kulturnih razlik, kot je to značilno za študente, ki pridejo v VB iz Irana ali Kitajske.
- c) So izmenjave med državama že tradicionalne? V mednarodnem izobraževanju so glavni razlog za izbiro države študija dobre vezi med državama. Mnogo študentov iz Koreje izbere za državo študija ZDA, in sicer zaradi tradicionalno dobrih meddržavnih odnosov, enako velja za Japonsko. Veliko število migrantov iz ciljne države, ki živi v državi študija, prav tako zmanjšuje občutek psihične oddaljenosti.

Napovedi rasti trga

Kakšne so napovedi prihodnje rasti povpraševanja v ciljnih državah? Iz Kitajske in Indije naj bi po napovedih nekaterih analitikov v tem stoletju prihajalo do velikega povpraševanja po mednarodnem visokošolskem izobraževanju.

Kazalci konkurence

So v ciljni državi prisotni tudi drugi konkurenčni ponudniki? Kako aktivni so ponudniki iz vaše države in ostalih držav ponudnic izobraževalnih storitev?

8.2 Doseganje konkurenčnih prednosti²⁰

8.2.1 Pomen kvalitete

Pomen zagotavljanja kvalitete v visokem šolstvu postaja vedno bolj pomembna tema, s katero se ukvarjajo tako visokošolske ustanove kot politiki, vlada, gospodarstvo in ostala javnost. Razlogi za vedno večjo pozornost, ki jo tej temi posvečajo, so različni (European Commission, 2000, 51-54): S »spreminjanjem visokega šolstva v institucijo za množice« (Krašovec, 2003, 72) so narasli pritiski na infrastrukturo, človeške in finančne vire, učinkovitejša poraba sredstev je nujna. Delodajalci si želijo bolj usposobljene diplomante, ki se bodo bolje znašli v vse bolj konkurenčnem in spreminjajočem se gospodarskem okolju. Ker se v večini najbolj razvitih držav državni proračuni za financiranje visokega šolstva krčijo, nastajajo pritiski, da se državni denar troši bolj učinkovito. Spreminjanje mnogih nacionalnih visokošolskih sistemov v bolj avtonomne zahteva tudi večjo odgovornost do javnosti. V mnogih državah so zaradi naraščanja avtonomije institucije, spreminjanja odnosa med državno in tržno naravnanimi elementi v upravljanju visokošolskega sistema in zaradi naraščanja »osredotočenosti na rezultate«, pričeli z vzpostavljanjem mehanizmov za kontrolo kvalitete. Tudi dejstva, da je študentov, ki odhajajo na študij v tujino, vedno več, da imajo vedno večje zahteve in da narašča konkurenca zaradi privatnih institucij, ki se na potrebe trga odzivajo bolj elastično, so razlogi, da se je začelo sistematično obravnavati področje zagotavljanja kvalitete v visokem šolstvu.

Izboljšanje kvalitete visokošolskih sistemov je glavni cilj številnih visokošolskih ustanov, vlad in Evropske Komisije. Možnosti za izboljšanje kvalitete so v bolj pestri ponudbi študijskih programov z dodajanjem mednarodnih elementov v predmetnik, pripravi učnih programov v sodelovanju s sorodno tujo ustanovo, v boljši sestavi osebja, večji pestrosti jezikov, omogočanju študija v tujini kot načina priprave posameznika na delo v globalni ekonomiji, v prisotnosti tujih študentov (mednarodni razredi) in v stalnem preverjanju lastne kvalitete glede na mednarodne standarde in partnerje. Na drugi strani pa lahko prihaja do zmanjševanja kvalitete zaradi izgube kontrole nad izvajanjem aktivnosti (študij in poučevanje v tujini) ali zaradi poučevanja skupin študentov, ki imajo drugačne stile učenja in nivoje znanja, poučevanja in učenja v tujih jezikih (jezika ne obvladamo tekoče).

Mnogi opazovalci procesa internacionalizacije pravijo, da je uspeh internacionalizacije vezan na zmožnost zagotavljanja kvalitete. Če bo mobilnost študentov in učnega osebja še naprej naraščala in se bo povečevalo število zahtev za možnost prenašanja kreditnih točk in priznavanje tujih spričeval, bodo morale visokošolske ustanove s svojimi mehanizmi zagotavljanja kvalitete kriti tudi programe na tuji partnerski ustanovi. Večje poudarjanje preglednosti delovanja, priznavanja tujih spričeval in prenašanje kreditnih točk je pripomoglo k temu, da je postalo vprašanje kvalitete osrednja tema razprav.

²⁰ Povzeto po Mazzarol in Southar (2001, 144-148).

Maastrichtska in Amsterdamska pogodba v členih, ki zadevajo visoko šolstvo, posebej poudarjata, da je izboljšanje kvalitete izobraževanja cilj vsakega sodelovanja visokošolskih ustanov znotraj EU. V številnih državah so o problemih mednarodne konkurence in mobilnosti delovne sile mnogo razpravljali, le malokje pa so ob tem omenjali pomen razvijanja in zagotavljanja kvalitete. Večanje zavedanja pomena kvalitete je vodila do ustanavljanja agencija za zagotavljanje kvalitete v nekaterih državah. Eden izmed spodbujevalcev je bila »Evropska rektorska konferenca – CRE – sedaj imenovana Association of European Universities«, ustanovljena 1993. leta, z namenom pomagati univerzam k izboljšanju kvalitete upravljanja in razvijanju ustreznih strategij. Naslednji zgled je bil evropski pilotski projekt Evropske komisije (DG XXII), in sicer iz leta 1994/95, s ciljem razširiti izkušnje z ocenjevanjem kvalitete širom zahodne Evrope.

To je vodilo k ustanavljanju mreže nacionalnih agencij za ocenjevanje kvalitete, ki se redno srečujejo in izmenjujejo svoje izkušnje. Povečuje se tudi zanimanje za mednarodno izmenjavo teh izkušenj in informacij (zven meja Evrope). Potrditev dejstva, da se mednarodne komunikacije v zvezi z zagotavljanjem kvalitete razvijajo, so tudi številne konference, strokovne publikacije in druge organizirane izmenjave idej.

Mednarodna mreža agencij za zagotavljanje kvalitete v visokem šolstvu, ki so jo ustanovili v začetku devetdesetih let, organizira letna srečanja, kjer člani izmenjujejo koristne informacije, prizadevajo pa si tudi doseči preglednost med različnimi sistemi zagotavljanja kvalitete. Sedaj še obstajajo velike razlike med posameznimi sistemi.

Različna so mnenja o kvaliteti: kvaliteta kot razlikovanje, prilagajanje določenim standardom; kot sredstvo za doseg ciljev; kot odgovor na potrebe odjemalcev. Tudi naloge posameznih sistemov za zagotavljanje kvalitete so različne: izboljšanje izobraževanja in dajanje povratnih informacij učnemu osebju o poučevanju; raziskave in sestava učnih programov; upoštevanje odgovornosti glede na zaščito javnih interesov in učinkovite porabe državnih sredstev; zagotavljanje informacij in preglednosti delovanja; učinkovito načrtovanje in upravljanje s sredstvi visokošolskega sistema, temelječega na kazalcih kvalitete.

Predlog spremembe zakona o visokem šolstvu predlaga ustanovitev samostojne agencije za zunanji nadzor nad kakovostjo visokošolskih ustanov, ki bo forum udeležencev v visokošolskem procesu: študentov, visokošolskih učiteljev, delodajalcev in države.

Kako je z zagotavljanjem kakovosti v Sloveniji? Poročilo Nacionalne komisije za kvaliteto visokega šolstva za leto 2000 navaja: »Več institucij vidi potrebo po uvajanju sodobnih interdisciplinarnih študijskih programov tudi v povezavi s tujimi institucijami. Namen permanentnega procesa samoevalvacije je predvsem v tem, da se institucije same bolje spoznajo in si iz faze v fazo ustvarijo izboljšane kriterije za ocenjevanje ravni kakovosti svoje dejavnosti na področjih izobraževalnega in znanstvenega dela. Velik problem še naprej ostajajo razlike pri akreditacijskih postopkih v visokem šolstvu med Slovenijo in Evropo.

V Sloveniji akreditacijske postopke opravlja Svet za visoko šolstvo, ki daje soglasje k študijskim, znanstveno – raziskovalnim in umetniškim programom visokošolskih zavodov«.

Kakovost študija lahko vzpodbujamo s vključevanjem sodobne informacijsko komunikacijske tehnologije v pedagoški proces: s kakovostnimi učnimi gradivi (vključno z gradivi za samostojen študij in študij na daljavo), s sodelovalnim učenjem, seminarskimi oblikami dela, z vodenim samostojnim študijem, vodenim terenskim in praktičnim delom (Mihevc in drugi 2000).

Za dolgoročni uspeh na mednarodnem trgu je zagotovo pomembno, da ima izobraževalna institucija ugled, ki izhaja iz kvalitetno opravljenih storitev. Med odločilnimi faktorji, ki vplivajo na študentovo izbiro kraja študija, so kvalitetne storitve določene visokošolske institucije. Mazzarol in Soutar navajata sedem faktorjev merjenja kvalitete (Mazzarol in Soutar 2001, 104):

1. Akademski ugled, kar pomeni, da ima fakulteta dobre profesorje, ugodne pogoje za študij (učilnice, oprema itd.), diplomanti take fakultete pa so cenjeni in iskani;
2. Možnost kariere kar pomeni, da se diplomanti brez težav zaposlijo;
3. Programska pestrost; možnost izbire, fleksibilnost prehoda med programi, fleksibilnost vstopa in praktična naravnost programov;
4. Čas, ki je potreben za dokončanje študija;
5. Stroški izobraževanja, namestitve in bivanja;
6. Lokacija fakultete in njena ureditev;
7. Ostali faktorji, od družine in njenih vplivov na izbiro fakultete do informacij od »ust do ust«.

Institucije morajo proučiti, kako trg ocenjuje njihovo kvaliteto in kako sami ocenjujejo kvaliteto svojih tekmecev. Te ocene pomembno vplivajo na strateško planiranje in odločitev o izbiri strategije iskanja, ustvarjanja in zapolnjevanja tržne niše. Tiste institucije, ki uporabljajo pri trženju strategijo diferenciacije, morajo največjo pozornost nameniti pojmu kvalitete (mnogo bolj kot tiste s strategijo nizkih stroškov).

8.3 Strategija diferenciacije

Doseganje konkurenčnih prednosti izobraževalne institucije na mednarodnem trgu je najprimerneje graditi na strategiji diferenciacije. Le-to sestavljajo kvaliteta, finančna moč in široko razvejana ponudba skrbno izbranih študijskih programov. Dopolnjujejo jo napredne povezave z mednarodnimi strateškimi partnerji. Takšna kombinacija znanja in sredstev nudi instituciji zaščito pred posnemanjem.

Z edinstvenimi programi in zapolnjevanjem tržnih niš lahko institucija brani svoje mesto na zasičenem in konkurenčnem trgu. Strategija diferenciacije ne sloni na konkurenčnih cenah, nasprotno, če je produkt sprejet in iskan, so cene lahko višje. Institucija, ki ima dobro ime in je priznana zaradi kvalitetnih storitev, poleg tega pa je tudi finančno močna, ponuja različne programe, ima razvejano mrežo bivših študentov (alumni) in vpeljane mednarodne povezave, izpostave v tujini, ima dobre pogoje, da postane tudi bolj uspešna.

Natančna segmentacija trga in strategija diferenciacije, ki izkorišča najpomembnejše razločevalne prednosti institucije, zagotavljata dobro osnovo za doseg konkurenčnega položaja. Uspešne institucije pri izdelavi svojih strateških planov skrbno proučijo svoje ciljne trge.

Doseganje diferenciacije

Naraščajoča konkurenca med ponudniki visokega izobraževanja v zadnjih dveh desetletjih dvajsetega stoletja je močno vplivala na veliko in raznoliko ponudbo teh storitev, ki so na voljo bodočim študentom. Vzporedno z globalizacijo trgov visokega izobraževanja izginjajo meje, tako fizične kot različne nacionalne zakonske zaščite institucij. Ohranjanje konkurenčne prednosti znotraj globalnih izobraževalnih trgov od institucij zahteva, da dosežejo diferenciacijo ponujenih storitev, kar pomeni, da se mora njihova ponudba razlikovati od ostalih ponudnikov, potrebno pa jo je tudi nenehno izboljševati.

Raziskava med 315 izobraževalnimi institucijami v državah, ki si jih tuji študentje največkrat izberejo za svoj cilj, je pokazala, da je večja verjetnost, da bo bolj uspešna tista institucija, ki je izvajala strategijo diferenciacije, kot tista s strategijo nizkih stroškov. Da bo ta strategija uspešna, morajo študenta k odločitvi za študij na določeni fakulteti napeljati predvsem odlike proizvoda (študijski programi itd. oprema) ne pa cena. Čeprav stroški niso nepomembni, pa je raziskava pokazala, da je višja cena večini študentov pomenila boljšo kvaliteto. Institucija mora stalno izpopolnjevati in prenavljati svoje programe in tehnologijo, če želi imeti vodilno mesto med konkurenti.

Bistveno pri strategiji diferenciacije je, da razvije razlikovalne prednosti. To so strategije, znanje, izkušnje, sredstva in viri, s katerimi razpolaga institucija, kar pomeni prednost pred konkurenti, saj jih ni mogoče z lahkoto posnemati. Prednost je tako lahko pridobljena npr. s stalnim izboljševanjem kvalitete, raznovrstno ponudbo, boljšim delovanjem študentskih servisov, boljšim komuniciranjem z javnostjo, itd.

V nadaljevanju navajamo najpomembnejše elemente, ki vplivajo na doseganje konkurenčnih prednosti.

Dobro ime

Dobro ime, ki ga ima proizvod ali storitev oz. institucija je v tesni povezavi z večjim tržnim deležem in donosnostjo. Mnogo uglednih univerz, npr. Harvard University, slovi po kvaliteti storitev, za katero skrbijo že od leta 1640 (tudi Univerza v Cambridgu, ki je še starejša). Tako dolga zgodovina pomeni konkurenčno prednost, ki se kaže v pridobljenih izkušnjah in učinkovitosti. Za institucijo je zelo pomembno, da skrbi za svoje dobro ime. Da potencialne študente prepričajo v svojo kvaliteto, fakultete uporabljajo tudi zunanje pojavne oblike, npr. dobro opremljene predavalnice, knjižnice in laboratoriji in lepo urejene zunanje površine. Poleg tega morajo stalno nadzorovati, kako uspešno s svojo ponudbo zadovoljujejo potrebe ciljne populacije (študentov, skupnosti, vlade). Določiti morajo, kakšen je njihov sedanji image in nato postopoma izgrajevati zeleni optimum.

Pomen Alumni

Ustne reference so ena izmed najučinkovitejših oblik promocije v storitvah. Ugotovljeno je bilo, da imajo zelo velik vpliv na izbiro kraja študija študenta prav priporočila družine in prijateljev. Mreža nekdanjih študentov je potencialni vir ustnih priporočil. Prav tako lahko institucija, ki je v finančnih težavah, zaprosi za pomoč nekdanje študente. Njihova pripravljenost za donacijo denarja je zelo odvisna od stopnje identifikacije s to ustanovo.

Finančna sredstva, ki bi bila sicer namenjena oglaševanju, je bolje nameniti razvoju učinkovite mreže nekdanjih študentov. Ta proces zahteva sledenje študentom v času njihovega študija in potem, da bi lahko prepoznali, kako in zakaj se identificirajo z institucijo.

Koalicije z lokalnimi partnerji v drugih državah

Tudi vzpostavitev izpostav v tujih državah ponujajo možnost za doseg konkurenčnih prednosti. Take povezave oz. koalicije ponujajo dostop do novih distribucijskih kanalov, kapitala in znanja in jih ni moč z lahkoto posnemati, kar pomeni konkurenčno prednost.

Od 315 institucij iz raziskave jih je imelo 17% izpostave v tujini, bodisi je šlo za »joint venture« bodisi za licenčno pogodbo. Institucije z izpostavo v tujini imajo prednost pred tistimi brez njih. Število univerz, ki ponujajo svoje programe preko skupnega sodelovanja s tujim partnerjem, narašča že od leta 1990, še posebej v Singapurju, Hong Kongu in Maleziji. V Maleziji je ustanavljanje podružnic tujih univerz preko domačih partnerjev podprla tudi vlada, ki je tako lahko izgradila svoj visokošolski sistem z nizkimi stroški, svojim državljanom pa olajšala študij in zmanjšala odliv šolnin v tujino. V Hong Kongu se je v letih od 1992 do 1994 število odhodov študentov, ki odhajajo na študij v tujino, zmanjšalo od 5 na 10 %.

Glavna skrb tistih institucij, ki imajo mednarodne povezave, je skrb za nadzor kvalitete. Tako sodelovanje s tujimi partnerji zahteva nenehen nadzor, da bi zagotovili potrebne standarde. Če kvaliteta ni taka kot na matični instituciji, bo ugled institucije omajan.

8.4 Promocija

Promocijo v mednarodnem izobraževanju lahko delimo na tri večje skupine. Prva se nanaša na uporabo množičnih občil, ki vključujejo oglaševanje v časopisih in revijah, lahko tudi oglaševanje na radiu in televiziji. Druga skupina so osebna prodaja in javne aktivnosti. Tu lahko omenimo zasebne agente za rekrutiranje, vladne informacijske centre, udeležbo na sejnih in službo za stike z javnostmi. V tretji skupini je uporaba promocijskega materiala npr. brošure, informacijske zgibanke, predstavitve in pogovori bodočih študentov z osebjem fakultet.

Med množičnimi občili je oglaševanje v časopisih najučinkovitejše, medtem ko oglaševanje v revijah in na radiu ter televiziji ne daje pričakovanih rezultatov. Poleg velikih stroškov, ki so povezani z oglaševanjem po televiziji, je težko v kratkem času povedati bistvo in pritegniti

pozornost, kar je značilnost takega oglaševanja. Kompleksna sporočila z mnogimi poudarki niso najprimernejša za oglaševanje preko tega medija. Najboljše je po televiziji oglaševati ime institucije s prikazom poslopij.

Oglaševanje v množičnih občilih nima večjega vpliva na odločitev prihodnjih študentov za študij. Mnogo bolj na njihove odločitve vplivajo priporočila, agentje, publiciteta in sejmi. Pri odločanju študentov za študij je pomembno, kakšno je njihovo poznavanje prihodnjega kraja njihovega študija. Institucije, ki iščejo priložnosti na mednarodnem visokošolskem trgu, se morajo osredotočiti na kvaliteto svojih storitev. Najboljša dolgoročna strategija je uporaba publicitete in agentov, poleg tega naj imajo bodoči študenti in njihove družine možnost za pogovor z osebjem fakultete, pomembna so še priporočila nekdanjih študentov in podjetij ter ustanov, ki sodelujejo s fakulteto. Uporabo množičnih medijev vidimo kot podporo ostalim elementom promocije: prodaja, publiciteta in profesionala promocija. V oglaševanju naj bo poudarjeno, kaj je edinstveno oz. posebno v zvezi z našo institucijo, kar moramo sporočiti na verodostojen način.

V oglaševanju storitev naj bo večja pozornost namenjena uporabi prepoznavnih simbolov, blagovni znamki in priporočilom študentov. Uporaba priporočil prispeva k razumevanju in lahko koristi bodočim študentom pri vrednotenju fakultetnih programov in študija. Za mnoge bodoče študente je eden najpomembnejših kriterijev odločanja ugled institucije, ki si ga je le-ta pridobila zaradi kvalitetnih storitev.

Uporaba interneta in ostalih novih komunikacijskih in informacijskih tehnologij (ICT) v promoviranju mednarodnega izobraževanja v 21. stoletju nenehno raste. CD ROMi in DVD tehnologij instituciji omogočajo, da reklamira svoje programe skoraj neomejeno. Doseže nekaj milijonov potencialnih študentov v mnogih državah. Daje večjo možnost izbire in omogoča obojestransko komunikacijo. Možen je dialog, kar je zelo pomembno, ko se potencialni študent odloča o izbiri kraja študija. Ta novi medij združuje koristi vseh tradicionalnih promocijskih načinov: oglaševanja, prodaje in publicitete. Kvaliteta novega medija je tudi ta, da omogoča navezavo in ohranjanje stikov z bodočimi študenti preko elektronske pošte, e-okrožnic in informacij na web straneh. Raziskave na ameriških univerzah so pokazale, da je zelo pomembno navezati stike s prihodnjimi študenti že dve leti pred njihovim dokončnim vpisom na fakulteto.

S širjenjem ICT tehnologije po svetu, posebej v vzhodno Evropo, Azijo in Afriko, se odpirajo novi ciljni trgi. Web strani bodo morali ponudniki ponujati tudi v ostalih svetovnih jezikih, ki so zaenkrat še prezrti.

9 SKLEP

V času, ko je pomembno inovativno uporabljati pridobljeno znanje, ga nenehno obnavljati in izpopolnjevati, je izobražena delovna sila najpomembnejši faktor napredka družbe. Le tisti, ki nenehno skrbijo za razvoj svojega znanja in metod učenja, bodo lahko izkoristili nove priložnosti, ki se pojavljajo v nenehno se spreminjajočem okolju.

Evropska unija spodbuja sodelovanje med izobraževalnimi sistemi, predvsem s skupnimi programi ter s poudarkom na doseganju in izboljševanju kakovosti, s ciljem boljšega odzivanja na potrebe evropskega trga delovne sile in ustvarjanja novih možnosti zaposlovanja. Bolonjska deklaracija med glavne cilje uvršča prav zaposljivost evropskih diplomantov.

Prihodnje napovedi rasti visokošolskega povpraševanja kažejo, da se bo povpraševanje v naslednjih 10 do 20 letih še povečevalo zaradi različnih razlogov. Med njimi Greenaway and Tuck²¹ napovedujeta, da bo sedanji delež udeležencev visokošolskega izobraževanja v gospodarsko šibkejših državah, ki je še vedno nizek, začel rasti; na fakultetah se bo izobraževalo vedno več žensk, ki do sedaj te možnosti v nekaterih državah še niso imele; prav tako bo stalno raslo število tistih, ki bodo po srednji šoli nadaljevali študij. Rasla bo tudi ponudba visokošolskega izobraževanja, ki jo spodbujajo tako države kot tudi velike mednarodne ustanove, med njimi Svetovna banka, ki znatno denarno podpira razvoj visokošolske infrastrukture. Študenti bodo imeli vedno večjo možnost izbire, v konkurenčnem boju pa bodo obstale le tiste izobraževalne ustanove, ki bodo skrbele za gojitev vrednote kakovosti in s tem nenehna izboljševanje svojega sistema.

Z avtonomijo raziskovanja in poučevanja ter vodenja in upravljanja prevzemajo univerze oziroma visokošolski zavodi svoj del odgovornosti pri družbenem razvoju. Pri razvoju študijskih programov si morajo visokošolski zavodi prizadevati za odpravo razdrobljenosti in za večjo medsebojno sodelovanje ter za oblikovanje programov, ki ustrezajo študijskim in zaposlitvenim interesom. K tem ciljem pomembno prispeva uvajanje kreditnega sistema ECTS točk, ki študentom omogoča izbiro in prehode med fakultetami iste univerze in v mednarodnem okviru. Potrebno je okrepiti sodelovanje univerz z gospodarstvom, tako z izobraževanjem po meri kot s pospešenim prenašanjem inovacij v gospodarstvo.

Konkurenčno prednost izobraževalne institucije je najprimerneje graditi s skrbno narejeno segmentacijo trga in premišljeno izdelano strategijo diferenciacije, ki poudarja najpomembnejše razločevalne prednosti institucije, kot so kvaliteta, finančna moč, velika ponudba raznovrstnih študijskih programov, strateške povezave s tujimi univerzami, itd.

²¹ Greenaway in Tuck (2004).

10 POVZETEK

Konkurenca znotraj sektorja izobraževanja raste. Razlog za vse večjo mednarodno konkurenco sta stalen napredek znanosti in tehnologije ter uporaba napredne informacijske in komunikacijske tehnologije. Tako kot je bila v 19. in 20. stoletju za industrializacijo Severne Amerike in Evrope pomembna uvedba široko razvejanega sistema osnovnih šol, imajo v 21. stoletju visokošolske institucije velik pomen za razvoj postindustrijske družbe znanja.

Ekonomске koristi od visokošolskega izobraževanja so velike, terciarni sektor pomembno vpliva na zaposlovanje, prihodke in izvozne prihodke.

Če želijo univerze soustvarjati Evropo znanja, se morajo soočiti z mnogimi spremembami. Zagotoviti si morajo dovolj finančnih sredstev za svoje delovanje in le-te učinkovito uporabljati, utrditi morajo odličnost v poučevanju in raziskavah ter se odpreti v okolje in povečati svoje mednarodne aktivnosti.

Izobraževanje je vse bolj storitvena industrija, ki deluje znotraj konkurenčnega okolja, zato izobraževalne institucije potrebujejo ustrezne strategije, ki jim bodo zagotovile zadosten vpis domačih in tujih študentov. Zanje je najpomembnejše, da zelo pozorno razvijejo svoje marketinške aktivnosti.

Ključne besede: visoko šolstvo, družba znanja, Bolonjski proces, vseživljenjsko učenje, sodobna informacijsko komunikacijska tehnologija, konkurenčna prednost, kvaliteta v visokošolskem izobraževanju, stroški in koristi od tujih študentov, marketing v visokem šolstvu, gospodarski učinki visokega šolstva, promoviranje mobilnosti, zaposlovanje v družbi znanja.

SUMMARY

Competitiveness within education sector has increased. Among the forces driving international competitiveness are the advance of science and technology and the spread of the new information and communications technologies. Research and development and its diffusion into the community are critical to the success of any advanced economy. In the 19th and 20th centuries development of widespread compulsory schooling was a critical driver in the industrialisation of North America and Europa. During the 21st century the role of education, particularly higher education will be just as important to the development of a post-industrial knowledge-driven economy.

The economic benefit of higher education sector are substantial, the sector has a major impact on job creation, income and export earnings.

European universities must, if they are to play their full role in the creation of a Europe of knowledge, rise to a number of challenges. They must have sufficient and sustainable resources and use them efficiently, consolidating their excellence in research and in teaching,

particularly through networking, opening up to a greater extent to the outside and increasing their international attractiveness

Education is increasingly seen as a service industry that operated within competitive markets and institutions required appropriate strategies to ensure their success in attracting domestic and foreign students. Of critical importance will be the need for educational institutions to become more sophisticated in their marketing operations.

Key words: higher education, knowledge economy, Bologna process, Lifelong learning, ICT technologies, competitive advantage, quality in higher education, cost and benefits of foreign students, marketing in higher education, economic impact of higher education, promotion of mobility, employment in the knowledge based economy.

SEZNAM LITERATURE

1. COM – Commission of the European Communities. 2003. *The role of the universities in the Europe of Knowledge*. [Online] Available: <http://europa.eu.int/comm/education>
2. CRE- Association of European Universities. 1998. *The Dialogue of Universities with their Stakeholders: Comparisons between different Regions of Europe*
3. European Commission. 2003. *From Prague to Berlin. The EU Contribution. Second Progress Report*. [Online] Available: <http://europa.eu.int/comm/education/global.pdf> [13.10.2003]
4. European Commission. Directorate-General for Education and Culture, 2000. *The Globalisation of Education and Training: Recommendations for a Coherent Response of the European Union*. [Online] Available: <http://europa.eu.int/comm/education/global.pdf> [13.10.2003]
5. European Commission. 2003. *Socrates – European Community action programme in the field of education (2000-2006)*. [Online] Available: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates_en.html [20.04.2003]
6. Gaber, Slavko, Olga, Drofenik in drugi. 2000. *Pristopna strategija Republike Slovenije na področju razvoja človeških virov*. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport.
7. Greenaway in Tuck. 2004. *Economic Impact of International Students in UK Higher Education*. [Online] Available: www.opendoorsweb.org/Lib%20Pages/Economic/david_greenaway.htm
8. GZS – Gospodarska zbornica Slovenije. 2002. *Ocena makro in mikroekonomskih učinkov vstopa Slovenije v Evropsko unijo*. [Online] Available: <http://www.gzs.si/iskalec/IskanjeRezultati.asp> mikro in makro učinki [03.01.2004]
9. Haug, Guy. 2003. *The Emerging European Higher Education Area*. [Online] Available: <http://www.uni-lj.si/Kakovost/link%201/tujina.asp> . [20.10.2003]
10. ILO – International Labour Organisation. 2003. *Learning and Training for Work in the Knowledge Society*. [Online] Available: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc91/reports.htm> [30.08.2003]
11. ILO-International Labour Organisation. 2003. *Employment in Europe 2000*. [Online] Available: <http://www.ilo.org/public/english/employment/skills/training/publ/index.htm> [20.08.2003]
12. Krašovec, Jelenc Sabina. 2003. *Univerza za učečo se družbo*. Ljubljana: Založba Sophia.
13. Mazarrol, Tim, Geoffrey Norman Soutar. 2001. *The Global Market for Higher Education*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd..
14. Mihevc, Bogomir. 2001. *Oblikovanje Evropskega visokošolskega prostora – Bologna, Praga, Ljubljana* [Online] Available: <http://www.uni-lj.si/Kakovost/link%201/Bologna.asp> [13.06.2003]
15. Mihevc, Bogomir, Barica, Marentič, Požarnik. 2000. *Kako vzpodbujati kakovost študija*. Izvleček iz ekspertize Kako zagotoviti kakovost pri razvoju visokošolskega izobraževanja. Ljubljana. Slovensko društvo za visokošolsko didaktiko.

16. Ministrstvo za šolstvo in šport. Enota Eurydice. 2000. *Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji 2000*. [Online] Available: <http://www.mszs.edus.si/eurydice> [16.04.2003]
17. OECD. Center for Educational Research and Innovation. 2000. *Financing and Effects of Internationalisation in Higher Education -The Economic Costs and Benefits of International Student Flows* [Online] Available: http://www.oecd.org/searchResult/0,2665,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html [30.08.2003]
18. Rozman, Ivan. 2000. *Poročilo o delu nacionalne komisije za kvaliteto visokega šolstva v letu 2000*. [Online] Available: <http://www.uni-lj.si/Kakovost/link%202/po.na.ko.asp> [05.04.2003]
19. Svet za visoko šolstvo. 2003. *Uresničevanje načel Bolonjske deklaracije v Sloveniji*. [Online] Available: <http://www.cpi.si/Datoteke/Bolonjski%20proces/Posveti%201%zakljucki%20doc> [30.08.2003]
20. UNESCO-CEPES. 2003. *Report on Trends and Developments in Higher Education in Europe 1998-2003*. [Online] Available: <http://www.cepes.ro/hed/policy/Default.htm> [13.10.2003]
21. University of Strathclyde. 2003. *The impact of higher education institutions on the UK economy*. [Online] Available: <http://www.universitiesuk.ac.uk/mediareleases/show.asp?MR=304-16k> [05.02.2004]
22. Woodhouse, David. 2001. *Globalisation – Implication for Education and for Quality*. [Online] Available: www/eurydice.org/papers/Woodhouse

SEZNAM VIROV

1. *Bolonjska deklaracija*. [Online] Available: <http://www.murst.it/convegna/bologna99/dichiarazione/english.htm> [07.04.2003]
2. Uradni list RS. 2002. *Nacionalni program visokega šolstva Republike Slovenije 20/2002*.

SEZNAM TABEL

Tabela 1:	Povzročeni učinek dejavnosti britanskega visokega šolstva leta 1999/2000	17
Tabela 2:	Število tujih študentov v šestih glavnih državah gostiteljicah v letih 1950 do 1990	18
Tabela 3:	Število vseh študentov v šestih glavnih državah gostiteljicah v letih 1950 do 1990	19
Tabela 4:	Stroški in prihodki od tujih študentov za institucijo	21
Tabela 5:	Stroški in koristi od tujih študentov za gostujočo državo	22
Tabela 6:	Stroški in koristi od tujih študentov za državo, iz katere prihajajo tuji študentje	24
Tabela 7:	Stroški mednarodnih izmenjav za Univerzo v Hanovru 1994/1995	25
Tabela 8:	Mobilnost študentov iz Slovenije v številkah	33
Tabela 9:	Mobilnost študentov v Slovenijo v številkah	34
Tabela 10:	Mobilnost profesorjev iz Slovenije v številkah	34

SEZNAM SLIK

Slika 1:	Prihodki visokega šolstva v VB po virih financiranja leta 1999/2000	14
Slika 2:	Primerjava prihodkov v britanskem visokem šolstvu in ostalih dejavnostih	15
Slika 3:	Primerjava stopnje izobrazbe med zaposlenimi v visokem šolstvu VB in celotnem britanskem gospodarstvu	16
Slika 4:	Viri in organiziranost izobraževanja na daljavo	40